

POLSKA – POLOGNE

MARIA PERZYŃSKA-HOLASOWA (Poznań)

PRZEGLĄD POLSKICH PRAC DOTYCZĄCYCH SŁOWIAŃSZCZYZNY
STAROŻYTNEJ I WCZESNOŚREDNIOWIECZNEJ NA PODSTAWIE
PUBLIKACJI Z 1979 R.

DZIEJE BADAŃ, INFORMATORY, PRACE O CHARAKTERZE OGÓLNYM

Podsumowanie całokształtu 25-letniej działalności i osiągnięć wszystkich dyscyplin naukowych wchodzących w skład Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk przedstawił W. Hensel (1979).

Historii powstania Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, jego rozwoju organizacyjnego, badań naukowych i działalności popularyzatorskiej z okazji 120-lecia jego istnienia (1857 - 1977) poświęcony jest artykuł W. Błaszczyka (1979) oraz 27 tom „Fontes Archaeologici Posnanienses” (Fontes Arch. Posn. 1976). Tom ten zawiera m. in. szereg artykułów podsumowujących badania poświęcone poszczególnym epokom i okresom prądziejów, wczesnego średniowiecza i średniowiecza, charakteryzujących działalność poszczególnych jednostek tej placówki, jak: Dział Informacji i Dokumentacji Naukowej, archiwum, bibliotekę, laboratorium konserwacji zabytków, omawiających wyniki współpracy z instytucjami zagranicznymi i młodzieżą szkolną oraz referujących działalność regionalnych placówek muzealnych podległych tutejszemu Muzeum.

Dzieje i osiągnięcia Muzeum Archeologicznego w Gdańsku z racji jubileuszu 25-lecia istnienia przedstawione zostały przez L. J. Łukę (1979).

R. Barnycz-Gupieniec omówiła działalność łódzkiego ośrodka archeologicznego oraz węzłowe problemy badawcze realizowane przez tę instytucję w ciągu 30 lat jej istnienia (1979).

Sylwetkę naukową oraz całokształt działalności naukowej prof. dr. Konrada Jażdżewskiego, od wielu lat związanego z łódzkim ośrodkiem archeologicznym, w związku z 70-leciem urodzin i jednocześnie 51 rocznicą pracy naukowej naszkicowała A. Chmielowska (1978).

Historię badań archeologicznych prowadzonych na terenie województwa skierniewickiego przedstawił A. Kosiorek (1979).

Działalność archeologicznej służby konserwatorskiej na terenie Polski, jej organizację w obrębie nowej siatki województw, zasoby ewidencyjne

i kadrowe omówił M. Konopka (1979). Autor podsumował też wyniki dotychczasowej — 25-letniej działalności tej placówki oraz wytyczył kierunki przyszłej pracy.

W 1979 r. ukazał się 12 tom „Informatora Archeologicznego” prezentujący w zwięzłej formie wyniki badań wykopaliskowych prowadzonych przez różne instytucje na 305 stanowiskach krajowych oraz 11 obiektach zagranicznych, wydany według schematu z lat poprzednich.

Kolejny zeszyt badań archeologicznych przeprowadzonych w 1978 r. przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka (1979) zawiera informacje o bieżących pracach prowadzonych przez tę instytucję na stanowiskach z różnych okresów chronologicznych. Z interesującego nas okresu przedstawione zostały rezultaty badań na osadzie produkcyjnej z okresu wczesnośredniowiecznego (XII - XIII) w Wieliczce. Obok pozostałości osadnictwa z wspomnianego okresu reprezentowanych przez jamę i palenisko, odsłonięto tam obiekty — paleniska, jamy oraz ślady po słupach — związane z kulturą puchowską okresu przedrzymskiego i rzymskiego (K. Reguła). Na stan. w Dobczycach w wyniku badań sondażowych oprócz śladów osadnictwa kultury łużyckiej z okresu halsztackiego natrafiono na pozostałości osady kultury przeworskiej z okresu przedrzymskiego i rzymskiego, osadnictwa wczesnośredniowiecznego z przełomu XI/XII w. oraz nawarstwienia kulturowe z pełnego średniowiecza z XIV - XV w. (A. Jodłowski). Na terenie Zamku Żupnego w Wieliczce uchwycono konstrukcje kamienne z okresu średniowiecznego i nowożytnego, a na stan. Wieliczka-Turówka nawarstwienia z ceramiką wczesnośredniowieczną i średniowieczną (A. Szybowicz). Pozostałości drewnianej obudowy chodników odsłonięto na pierwszym poziomie kopalni soli w tejże miejscowości (R. Kurowski). Kilka stanowisk z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza (XI - XII w.), związanych z eksploatacją rud kwarcowych, zlokalizowano na terenie Olkusza i Sławkowa w wyniku badań powierzchniowych (A. Jodłowski).

Wydany w roku 1979 zeszyt 20 „Śląskich Sprawozdań Archeologicznych” zawiera zwięzłe komunikaty zapoznające nas z wynikami badań stacjonarnych i powierzchniowych przeprowadzonych na stanowiskach położonych w granicach dawnego województwa wrocławskiego, a pochodzących z różnych okresów chronologicznych. Przedstawiono tu m. in. wyniki badań ratowniczych na terenie śródmieścia Nysy, woj. opolskie, gdzie natrafiono na fragmenty drewnianej zabudowy o charakterze mieszkalnym i gospodarczym datowane ceramiką i monetami na pierwszą połowę XIV w. (W. Romiński). W Rogowie Opolskim odsłonięto m. in. nawarstwienia kulturowe z pozostałościami jam, palenisk i bruków kamiennych, datowane ceramiką na XII-XIII w. (B. Wachowska). Na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Dobromierzu, woj. legnickie odkryto relikty drugiej bramy kamienno-drewnianej datowanej na IX w. (B. Czerska, J. Kaźmierzyk). W Bieczu, woj. zielonogórskie prowadzono badania na ementarzysku ludności kultury luboszyckiej z przełomu faz B₂/C₁ okresu wpływów rzymskich oraz osadzie otwartej datowanej ceramiką na fazy C₁ i C₂ tegoż okresu, reprezentowanej przez obiekty mieszkalne i pro-

dukeyjne — prymitywne mielerz i piec kopulasty (G. Domański, K. Onzol). Na terenie wsi Dobrzyń, woj. zielonogórskie w wyniku badań powierzchniowych zarejestrowano kilka stanowisk kultury łużyckiej i osadę z młodszego okresu przedrzymskiego z pozostałościami 16 jam, żużla dymarskiego i ceramiki (G. Domański). W Będkowicach, woj. wrocławskie i Białogórze, woj. jeleniogórskie prowadzono badania na ementarzyskach kurhanowych datowanych ceramiką na VII—VIII w. n. e. Badane obiekty należą do typu o pochówku nasypowym złożonym na czworobocznej konstrukcji drewnianej (H. Śledzik-Kamińska). Szerzej omówiono wyniki badań na terenie Ostrówka w Opolu, gdzie wyeksploatowano 3 kolejne poziomy osadnicze z połowy i drugiej połowy XI w. z konstrukcjami domostw zrębowych i licznym inwentarzem ruchomym (B. Gediga).

Przedstawiono też rezultaty badań prowadzonych w różnych punktach Wrocławia. Na Ostrowie Tumskim przebadano dalszych 7 poziomów osadniczych z przełomu X/XI w. oraz początków XI w., a także fragment dobrze zachowanego wału z tego samego okresu. Uchwycono w ich obrębie relikty budynków mieszkalnych zrębowych i plecionkowych, ślady pracowni zajmujących się obróbką kamieni półszlachetnych, kamieni żarnowych i drobnych narzędzi kamiennych, dobrze zachowaną pracownię obróbki ołowiu oraz bogaty inwentarz ruchomy reprezentowany przez m. in. kamienie półszlachetne, przedmioty szklane, metalowe i kamienne (J. Kaźmierczyk, Cz. Lasota). Badania prowadzone w obrębie obecnego kościoła św. Jakuba ujawniły relikty pierwotnej świątyni romańskiej z XIII w., a w obrębie parafialnego kościoła św. Elżbiety — fundamenty najstarszego kościoła z XIII w. i położonego w pobliżu ementarzyska szkieletowego z XI - XII w. (Cz. Lasota). Cztery fazy użytkowania terenu stwierdzono na Olbinie. Pierwszą stanowiła osada otwarta poprzedzająca budowę romańskiego kościoła pw. św. Wincentego, datowana ceramiką na XI i początki XII w.; drugą — budowlę wzniesioną podczas budowania opactwa, m. in. relikty pracowni obróbki metali z pierwszej połowy XII w; trzecią — ementarz rządowy, związany z bazyliką opactwa Św. Wincentego, datowany na połowę XII w. i czwartą — budowlę i nawarstwienia powstałe na obszarze zlikwidowanego ementarza, reprezentowane m. in. przez fragment gotyckiego kościoła (Cz. Lasota).

Na pozostałości osady wczesnośredniowiecznej z VIII - IX w. natrafiono w miejscowości Stary Zamek, woj. wrocławskie za pomocą badań metodą elektrooporową. W Chwałkowie, woj. wrocławskie odsłonięto osadę otwartą, datowaną ceramiką m. in. typu praskiego na VI - VII w. n. e. (J. Łodowski i J. Wachowski). Przedstawiono też wyniki badań wykopaliskowych prowadzonych na terenie projektowanego zbiornika wodnego w okolicach Jaworowa, woj. wrocławskie. Przebadano tam m. in. ementarzysko ciałopalne kultury łużyckiej — 98 pochówków oraz 3 kolejno nawarstwione osady: kultury łużyckiej, okresu wpływów rzymskich z fazy C₂ i wczesnośredniowieczną z X - XIII w. z licznymi obiektami mieszkalnymi i gospodarczymi (Żarki), na terenie wsi Nowa Męcinka uchwycono natomiast pozostałości osad kultury łużyckiej z okresu halsztackiego i młodszego okresu wpływów rzymskich

— 6 obiektów mieszkalnych (J. Bakszas, R. Piwko). W wyniku badań powierzchniowo-weryfikacyjnych w dorzeczu dolnej Ślęży zarejestrowano 54 nowe stanowiska osadnicze z różnych okresów chronologicznych (S. Łęczczyński). Szereg obiektów związanych z działalnością górniczą, takich jak relikty szybów i odkrywek, wybierzyska i hałdy urobku, narzędzia płuczkarskie i inwentarz górniczy, pozostałości sztolni, działki górnicze i znaki określające ich zasięg, odsłonięto na terenie śląskiego zagłębia złota w rejonie Gór Opawskich i Karkonoszy. Zarejestrowane stanowiska pochodzą z XII - XIII w. (J. Kaźmierczyk).

W 1979 r. opublikowano materiały z ogólnopolskiej sesji naukowej w Opolu (1978 r.), na której w kilkunastu referatach i komunikatach zaprezentowano wyniki wieloletnich badań archeologicznych i specjalistycznych prowadzonych na terenie Ostrówka, ujęte w aspekcie kształtowania się osadnictwa wczesnopolskiego na Opolszczyźnie oraz początków miast w Polsce. I tak J. Szydłowski przedstawił dzieje Opolszczyzny u schyłku starożytności od k. IV i w V w. n.e. Nakreślił obraz przemian zachodzących w tym okresie oraz ich przyczyny i uwarunkowania. M. Parczewski omówił kształtowanie się osadnictwa wczesnośredniowiecznego od schyłku V do połowy XIII w. L. Leciejewicz opracował początki i proces formowania się miast polskich oraz wkład archeologii do poznania ich najdawniejszej historii. B. Gediga naszkicował dzieje badań i proces kształtowania się grodu-miasta na podstawie dotychczasowych wyników badań wykopaliskowych. Scharakteryzował też stan opracowań w zakresie problematyki Opola. Zagadnienie wczesnośredniowiecznej ceramiki grafitowej w Polsce w świetle materiałów z Ostrówka przedstawione zostało przez J. Lodowskiego. Wyniki badań osteologicznych materiałów kostnych zwierzęcych z nawarstwień osadniczych X - XIV w. przedstawił P. Wyrost. Ponadto omówiono początki powojennych badań na terenie Ostrówka zapoczątkowanych w roku 1947 przez Komitet Badań Prehistorycznych w Opolu (S. Czech) oraz przedstawiono koncepcję architektoniczno-urbanistyczną zagospodarowania terenu badań archeologicznych w formie ekspozycji fragmentu jednego z poziomów konstrukcyjnych ze schyłku XI i początku XII w. (A. Kuczyński) (*Kształtowanie się kultury ...* 1979).

W dwóch sprawozdaniach przedstawiono rezultaty badań wykopaliskowych na stanowiskach wielokulturowych: w Bielinach, woj. tarnobrzeskie natrafiono na pozostałości osady kultury łużyckiej, osady z okresu wpływów rzymskich datowanej na fazy C₂-D oraz osady wczesnośredniowiecznej z X - XII w. Odsłonięto obiekty mieszkalne, jamy gospodarcze, paleniska i jamy po słupach (A. Barłowska 1979); na stan. w Bachórze, woj. przemyskie natrafiono na obiekty i materiały z młodszej epoki kamienia, wczesnego okresu epoki brązu, zabytki grupy tarnobrzeskiej kultury łużyckiej, ceramikę celtycką grafitowaną, materiały kultury przeworskiej z wczesnego okresu wpływów rzymskich i liczne zespoły wczesnośredniowieczne datowane na VI - X w., reprezentowane przez budowle mieszkalne, jamy wannowate z VII - IX w. oraz m. in. ceramikę typu praskiego (M. Parczewski 1979).

Opublikowane zostały rezultaty badań powierzchniowych i weryfikacyjnych prowadzonych w okolicach Bachorza w woj. przemyskim oraz w rejonie Kotliny Dubieckiej, woj. wrocławskie (M. Parczewski 1979b i 1979c). Zarejestrowano nowe stanowiska z okresu neolitu, kultury tarnobrzeskiej, okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza. Na ślady gęstego osadnictwa z różnych okresów chronologicznych — ok. 140 nowych stanowisk — natrafiono w dorzeczu środkowego i dolnego Wiaru. Zaobserwowano ścisły związek osadnictwa z topografią, hydronimią i warunkami glebowymi terenu (A. Koperski 1979a). W dolinie środkowego Sanu zarejestrowano 63 nowe stanowiska z różnych okresów chronologicznych (A. Koperski i M. Parczewski 1977), 44 stanowiska o różnej chronologii odkryto w rejonie Kotliny Dynowskiej (M. Parczewski 1979a). Systematyczne badania powierzchniowe prowadzono też w dorzeczu Popradu. Ich rezultatem było zlokalizowanie i zwerifikowanie 82 punktów osadniczych z różnych okresów. Pozwoliło to m. in. na udowodnienie tezy o hipotetycznym szlaku łączącym bezpośrednio kotliny śródgórskie Spiską i Sądecką, a pośrednio ziemie leżące na północ i południe od Karpat (K. Tunia 1977). W wyniku badań powierzchniowych prowadzonych w rejonie budowy zbiornika zalewowego Wonieść zarejestrowano 24 nowe stanowiska m. in. z okresu wczesnego średniowiecza (E. Kihl-Szymańska 1977).

Zagadnieniem prawidłowej interpretacji archeologicznych elementów przestrzennych oraz jej wpływem na właściwe ujęcie kartograficzne i jakość opracowywanych planów inwentaryzacji powierzchniowej zajął się J. Fellmann (1979).

D. Sołowiej przedstawiła próbę rekonstrukcji oraz etapy ewolucji krajobrazu pierwotnego okolic Jeziora Czeszewskiego w woj. pilińskim, na podstawie analizy współczesnego środowiska przyrodniczego (1977).

Główne tendencje badań osadniczych ostatniego półwiecza oraz próbę określenia zasadniczych funkcji analizy osadniczej w całości procesu badawczego nauk geograficznych, historycznych, społecznych i archeologicznych przedstawił S. Kurnatowski (1978).

O przydatności i możliwościach poznawczych źródeł archeologicznych uzyskiwanych w wyniku badań terenowych dla studiów nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym pisze J. Olezak (1978), na podstawie doświadczeń zespołów naukowych działających na Pomorzu Środkowym. Autor ustala hierarchię badań terenowych — szerokopłaszczyznowe, sondażowe, powierzchniowe — z punktu widzenia ich przydatności do analiz osadniczych.

J. Rydzewski (1977) na przykładzie późnorzymskich stanowisk osadniczych z rejonu dolnej Szreniawy przedstawił sposób zastosowania dwóch metod służących do badania struktury sieci osadniczej. Są to tzw. metoda najbliższego sąsiada i metoda ekwidystant pozwalające na uporządkowanie nieuchwytnego początkowo obrazu osadnictwa wybranego obszaru przez wychwytywanie cech najbardziej istotnych dla struktury danego osadnictwa.

Obie metody przyczyniają się do właściwego typowania mikroregionów osadniczych do badań archeologicznych.

J. Ostoja-Zagórski i A. Pozern-Zieliński wypowiadają się co do możliwości doświadczeń etnologii w badaniach prahistorycznych i archeologicznych. Przedstawiają propozycje uściślenia zasad ich stosowania w rekonstrukcji prahistorycznej oraz przykłady najbardziej typowych sposobów na luźnywania analogii etnograficznych. Postulują też konieczność kontynuacji dyskusji w tym zakresie. (1977).

F. Białęcka na podstawie analizy dotychczasowej literatury przedmiotu omówiła problematykę oraz główne kierunki rozwoju metod dokumentacji i informacji naukowej w archeologii, w obrębie trzech zasadniczych grup tej dokumentacji, a mianowicie: polowej, archiwalnej i związanej z przetwarzaniem danych (1979).

Wyniki kilkuletnich badań geofizycznych na obszarach starożytnych osad hutniczych z okresu wpływów rzymskich zaprezentowane zostały w artykule A. Bugajskiego, A. Jarzyny, J. Kowalczyka, S. Małoszewskiego, A. Matuszyka, M. Szymańskiego i A. Zajdy (1977). Badania pozwoliły na dokładniejszą i szybszą lokalizację piecowisk hutniczych, określenie zasięgu i sposobu ich rozmieszczenia i występujących w jego obrębie regularności.

M. Lemberg i R. Mazurowski przedstawili wyniki eksperymentalnych badań prowadzonych za pomocą magnetometru protonowego na wybranych stanowiskach archeologicznych w rejonie projektowanego zbiornika wodnego Jeziorska. Korzystając z tej metody zidentyfikowano i zlokalizowano m. in. gródek rycerski na stan. Zakrzew 12 (1977).

Możliwości zastosowania metody magnetycznej celem lokalizacji różnych stanowisk archeologicznych przedstawione zostały w kilku krótkich opracowaniach. A. Iciek (1978) pisze o zastosowaniu tej metody do badań i lokalizacji obiektów archeologicznych i architektonicznych w obrębie szybko rozwijających się aglomeracji miejskich. N. Bochnia, J. Rudnicki i A. Iciek (1978) oraz A. Bugajski i inni (1978) omawiają jej zastosowanie przy poszukiwaniu śladów starożytnych piecowisk hutniczych i lokalizacji osad hutniczych z okresu wpływów rzymskich. Metody usuwania korozji z zabytków metalowych za pomocą specjalnie dobranych, sprawdzonych laboratoryjnie kompozycji środków chemicznych zostały szczegółowo opracowane przez J. Krausego (1979). Autor przedstawia liczne przykłady praktycznego zastosowania tej metody.

J. Maciaszek pisze o możliwościach zastosowania nowych metod analitycznych do badań wewnętrznej struktury stopu użytego do produkcji monet oraz pochodzenia surowców. Są to m. in. metoda fluorescencji rentgenowskiej, izotopów radioaktywnych i spektroskopii atomowej (1979).

Zakres tematyczny podstawowej wiedzy biologicznej (wykładów z antropologii fizycznej), jaką powinien otrzymać absolwent studiów humanistycznych w programie ćwiczeń prowadzonych m. in. na archeologii, określił J. Piontek (1979). Zdaniem autora w programie ćwiczeń powinny być uwzględ-

nione te zagadnienia, które są niezbędne dla funkcjonowania prawidłowej współpracy archeologa i antropologa na poziomie opisu i interpretacji danych źródłowych.

O możliwościach poznawczych metody serologicznej, przydatnej w wielu dyscyplinach naukowych, a w szczególności w archeologii i antropologii, dla charakterystyki populacji ludzkich piszą M. Pyżuk, A. Makowski i G. Kuśnierz. Autorzy przedstawili szczegółowy opis zastosowanej metody określania grup krwi z kopalnej tkanki kostnej zastosowanej po raz pierwszy z powodzeniem do badań materiału kostnego z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Podgórzu-Parceli, woj. płockie (1978).

Rozwój i znaczenie badań paleopatologicznych dla antropologii i archeologii omawiają T. Dzierżykray-Rogalski (1978) i J. Gładkowska-Rzeczycka (1978). Na terenie Polski badania tego typu, rozwinięte szczególnie od końca lat sześćdziesiątych obecnego stulecia prowadzi 5 ośrodków naukowych: w Warszawie, Poznaniu, Krakowie, Szczecinie i Białymstoku.

Znaczenie badań radiologicznych w paleopatologii na przykładzie wykopaliskowego materiału kostnego pochodzącego z średniowiecznego cmentarzyska w Czarnej Wielkiej gm. Grodzisk omawiają z kolei J. Szmurło, J. Gładkowska-Rzeczycka i W. Szwaykowski (1978). Autorzy przedstawiają przypadki, w których diagnoza morfologiczna dotycząca zmian kostnych została radiologicznie potwierdzona.

Główne źródła informujące o chorobach dawnych grup ludzkich na podstawie wyników analizy materiałów antropologicznych pochodzących z badań wykopaliskowych omówiła J. Gładkowska-Rzeczycka (1978a). Najliczniejsza grupa schorzeń odkryta na szczątkach kostnych wiąże się ze zmianami zapalnymi, zwłaszcza narządu żucia, liczne są zmiany zwyrodnieniowo-zniekształcające oraz zmiany w układzie kostnym wywołane gruźlicą, trądem, chorobami wenerycznymi i urazami.

Skomplikowane dzieje różnorodnych plemion i grup sarmackich obejmujące ponad tysiącletni okres od VI w. p.n.e. do IV w.n.e., a rozgrywające się na rozległych obszarach od Altaju po Karpaty oraz obraz ich kultury, zróżnicowanej i ulegającej nieustannym przeobrażeniom podczas wielowiekowych migracji tych plemion ze wschodu na zachód przedstawił T. Sulimirski (1979). Autor wyróżnił 5 głównych okresów w historii Sarmatów na podstawie relacji pisarzy starożytnych i średniowiecznych oraz odpowiadających im źródeł archeologicznych.

Ten sam autor zaprezentował również wyniki swych studiów dotyczących obecności Wenetów na terenie Alp i nad Jeziorem Bodeńskim (1979a). W poszukiwaniach swych opierał się m.in. na nazwach topograficznych i starych podaniach ludowych. Występowanie nazwy Wenetów w różnych częściach Europy tłumaczy autor jako rezultat wędrówek poszczególnych plemion wenetyjskich analogicznych do wędrówek Celtów oraz Germanów. Archeologicznym śladem pobytu tychże plemion na badanym terenie jest, zdaniem autora, kultura Melaun z końca epoki brązu i wczesnej epoki żelaza. Zasięg

tej kultury na terenie Alp pokrywa się z zasięgiem legend, w których występują karzełki zwane Wendiger, będące archeologicznym odpowiednikiem Wenetów osiadłych tu w drodze do północno-wschodniej Italii ze swej pierwotnej kolebki w północno-zachodnich Niemczech.

W wydaniu popularnonaukowym ukazały się *Pradzieje religii w Polsce*, w opracowaniu W. Szafrąńskiego (1979). Również w wydaniu popularnonaukowym ukazała się mitologia społeczeństw germańskich opracowana głównie na podstawie materiałów skandynawskich takich, jak: rękopis zwany Edda, czyli kodeks królewski z połowy XIII w., wiersze skaldów i sagi skandynawskie, a także wyobrażeń plastycznych — rzeźby, płaskorzeźby i amulety (S. Piekarczyk 1979).

Zbiór szkiców dotyczących dziejów polskich zainteresowań starożytnych obejmujących czasy od XV w. — relacje zawarte w kronikach Długosza — po okres panowania Sasów przedstawił A. Abramowicz (1979).

K. Bielenin zwraca uwagę na jedną z mało dotąd wykorzystywanych kategorii źródeł w badaniach produkcji żelaza, jaką jest żużel żelazny. Autor przytacza wiele przykładów z obszarów Europy, gdzie badania stanowisk żużla doprowadziły do odkrycia całych zespołów i zagłębi dymarskich (Schleszwik-Holsztyn, Półwysep Jutlandzki, Dolna Saksonia i in.). Żużel dzięki temu, że przez wieki zachowuje się w stanie nie zmienionym, jest najczęściej jedynym dokumentem miejscowej produkcji żelaza. Umożliwia też rekonstrukcję pieca dymarskiego, procesu technologicznego oraz zakresu i wielkości produkcji (1978).

Zespół pracowników Zakładu Archeologii Wielkopolski IHKM PAN w Poznaniu opracował kolejny — 9 tom „Polish Archaeological Abstracts”, obejmujący 275 abstraktów publikacji z różnych okresów chronologicznych (PAA 1979).

Opracowany został kolejny przegląd polskich prac dotyczących Słowiańszczyzny starożytnej oraz wczesnośredniowiecznej na podstawie polskich publikacji z 1979 r., uzupełniony bibliografią zestawioną w porządku alfabetycznym (M. Perzyńska-Holasowa 1978) oraz dla tego samego okresu przegląd badań prowadzonych na obszarze ZSRR (J. Effertowa 1978).

W opracowaniu niniejszym uwzględnione zostały ponadto w części bibliograficznej takie pozycje, jak: recenzje, polemiki i dyskusje oraz przeglądy bibliograficzne.

STAROŻYTNOŚĆ

Ukazały się sprawozdania i komunikaty z badań wykopaliskowych na następujących cmentarzyskach i osadach: woj. nowosądeckie — w Moszczenicy Wyżnej — osada datowana ceramiką na rozwiniętą fazę okresu późnorzymskiego i wczesną okresu wędrówek ludów. M. in. natrafiono tu na pozostałości dwóch pieców garncarskich (R. Madyda, K. Tunia 1977); woj. kra-

kowskie — na pozostałości osady z wczesnej fazy późnego okresu lateńskiego natrafiono w Baryczu, wyeksplorowano jamy mieszkalne i gospodarze z ceramiką celtycką — siwą i malowaną — toczoną na kole oraz przeworską m.in. grafitowaną (K. Reguła 1979); woj. wrocławskie — osadę produkcyjną, garncarsko-hutniczą, reprezentowaną przez zwarty zespół składający się z budynku mieszkalnego i przyległych pomieszczeń gospodarczych, m. in. piece garncarskie, dymarka, piec piekarski, odsłonięto w Radwanicach. Osadnictwo rozwijało się tu od końca I do V w. Występowały też bliżej nie określone formy osadnictwa wczesnośredniowiecznego z XI - XII w. (I. Kramarkowa 1979); na stan. 2A w Zarzycy obok zabytków ruchomych odsłonięto domostwo słupowe ludności kultury przeworskiej z późnego okresu rzymskiego (O. Prus 1979); woj. kaliskie — materiały związane z kulturą celtycką z cmentarzyska kultury przeworskiej w Zadowicach opublikowane zostały przez E. Kaszewską (1978) — broń, narzędzia, ozdoby, ceramika, stelle nagrobne, niektóre elementy obrządku pogrzebowego związane z rytuałem celtyckim. Cmentarzysko użytkowane było od końca okresu halsztackiego do V w. n.e.; woj. zielonogórskie — 15 pochówków ciałopalnych datowanych na przełom II/III w. wyeksplorowano w Grzmiącej. Wyposażenie grobów stanowiły narzędzia, przedmioty codziennego użytku, broń oraz ozdoby (A. Marcinkian 1978). Wyniki badań antropologicznych szkieletów pochodzących z tego cmentarzyska przedstawił J. Piontek (1978); woj. bydgoskie — opublikowane zostały inwentarze pojedynczych grobów z miejscowości Leśno — pochówek kultury wielbarskiej datowany na drugą połowę II w. n.e. (K. Walenta, J. Maik 1979) i Odry — męski pochówek szkieletowy tejże kultury z pierwszej połowy III w. (T. Grabarczyk, J. Kmiecinski, J. Maik 1979); woj. koszalińskie — kontynuowano badania wykopaliskowe na birytualnym cmentarzysku kultury wielbarskiej w Gronowie (Wołągiewicz R. 1976). W latach 1973 - 1976 rozkopano tu 29 kurhanów datowanych ogólnie na fazy B₁-C₁ okresu wpływów rzymskich, ślady działalności gospodarczej w postaci reliktów pola ornego pod nasypami niektórych kurhanów oraz pozostałości osady z fazy A3 okresu przedrzymskiego, reprezentowanej m.in. przez reliktury kopulastego pieca do wypieku chleba. Analizę materiałów antropologicznych z tego cmentarzyska przedstawił F. Rożnowski (1976). Opracowane też zostały tkaniny odkryte w 5 grobach tego cmentarzyska, wszystkie z wełny owczej wysokiej jakości (J. Maik 1976).

Proweniencją, zasięgiem i czasem występowania paciurów szklanych z wyobrażeniem twarzy ludzkiej zdobionych motywem pól szachownicowych zajął się J. Żak. Paciory tego typu występowały na obszarze na zachód i północ od prowincji rzymskich w okresie od II/III w. do połowy V w., a niektóre jeszcze w początkach wczesnego średniowiecza. Do strefy Bałtyku i Morza Północnego docierały z obszarów państwa rzymskiego i jego ówczesnych ośrodków produkcji szklarskiej — najprawdopodobniej z Egiptu. Autor przypisuje im funkcję ozdób, płacidel lub amuletów. (1978).

Przedmiotem opracowania K. Godłowskiego jest inkrustowany trzewiczek pochwy miecza prowincjonalnorzymskiego, wchodzący w skład wypo-

sażenia grobu 3-4-letniego dziecka na cmentarzysku kultury przeworskiej w Opatowie, woj. częstochowskie. Zabytek wywodzi autor z warsztatów nadreńskich, przypisuje mu funkcję ozdoby lub amuletu i datuje na drugą połowę III w. (1978).

Katalog monet rzymskich znalezionych na terenie Mazowsza i Podlasia obejmujący łącznie 179 znalezisk opracowała S. Kubiak. W pracy uwzględniono monety rzymskie z okresów Republiki i Cesarstwa aż do upadku Cesarstwa Zachodniego. Włączono tu także nieliczne monety prowincjonalne i wschodnie bite w okresie Cesarstwa, monety wczesnobizantyjskie do VII w. włącznie oraz medaliony (2 egz.). Całość materiałów ujęto w 5 fazach chronologicznych, przyjętych za A. Kuniszem — różniących się między sobą intensywnością napływu monety na ziemie polskie. Część katalogową poprzedzono ogólną charakterystyką znalezisk z badanego obszaru (1979). Ta sama autorka opracowała również katalog monet greckich i monet miast greckich emitowanych w ramach cesarstwa rzymskiego (1978).

Monety rzymskie znalezione na terenie ziemi sądeckiej, szczególnie w dolinie Dunajca, opublikowane zostały przez L. Morawieckiego. Najczęściej pojawiającym się tu pieniądzem były monety bite w II w. n.e., napływające wzdłuż drogi handlowej, jaką stanowił Dunajec (1977).

Wyniki badań metaloznawczych zabytków żelaznych z osad celtyckich okresu lateńskiego w Kietrzu i Sulkowie woj. opolskie przedstawił J. Piaskowski. Z obserwacji metalograficznych i analizy chemicznej wynika, że zabytki z Sulkowa (noże, szpila, zapinka i żużel) wyprodukowane zostały z rudy miejscowej, z żelaza o dość wysokiej zawartości fosforu, natomiast miecz z Kietrza ze stali twardej, równomiernie nawęglonej, o bardzo niskiej zawartości fosforu, pochodzącej być może z ośrodka hutniczego położonego poza granicami Polski (1979).

Opracowane zostały wyniki analiz zwierzęcych materiałów kostnych z dwóch sąsiednich osad późnego podokresu lateńskiego w Dzbańdku i Kuninie, woj. ostrołęckie (M. Sobociński 1979a), z osady hutniczej okresu wpływów rzymskich w Dobrzenu Małym, woj. opolskie (O. Molenda 1979); z osady okresu wpływów rzymskich — III - IV w. — w Kietlowie, woj. leszczyńskie (M. Sobociński 1978) oraz z wielokulturowej osady — kultura łużycka, epoka brązu i okresu halsztackiego, kultura przeworska — w Tądowie Górnym, woj. sieradzkie (M. Sobociński 1979d).

Wstępną analizę antropologiczną materiałów kostnych z cmentarzyska ludności kultury przeworskiej okresu wpływów rzymskich w Inowrocławiu podaje E. Mucha (1978). Badany materiał pod względem analizowanych mierników nie odbiega od przytoczonych serii porównawczych.

Prace problemowe. Próbę systematyzacji celtyckich reliktyw: archeologicznych, językowych i wierzeniowych, będących świadectwem pobytu plemion celtyckich na terenie ziem polskich przedstawiła J. Rozen-Przeworska

(1979). Napływ Celtów na obszary Małopolski, Śląska, Kujaw, południowej Wielkopolski i Polski środkowej miał, zdaniem autorki, charakter pokojowej kolonizacji, rozpoczętej już w IV w. p.n.e. i zakończonej pełną asymilacją tychże plemion przez ludność kultury przeworskiej. Natomiast tradycje celtyckie — elementy kultury materialnej i duchowej, które przeniknęły do kultury miejscowej ludności, przetrwały aż do czasów wczesnego średniowiecza i uchwytnie są w wątkach legendarnych, mitologicznych, obyczajowych, w nazwach miejscowości, gór i rzek oraz w wytworach kultury materialnej.

Kwestią uchwycenia obecności plemion gocko-gepidzkich na szersze ziem polskich, a zwłaszcza na obszarze Pomorza, uważanego dotychczas za siedzibę tych plemion w starszym okresie rzymskim, zajął się J. Kmiecński. Dotychczasowe badania archeologiczne i antropologiczne nie potwierdziły zdaniem autora obecności Gotów na tych obszarach i podważyły zasadność nazwy kultura gocko-gepidzka dla zespołu kulturowego na Pomorzu. Nie udało się bowiem wyodrębnić zespołu cech służących jako kryteria wydzielenia wspomnianej kultury będącej kontynuacją kultury oksywskiej z okresu późnolateńskiego (1979).

Kolejną dyskusję z książką J. Czarneckiego¹ dotyczącą kwestii pierwotnych siedzib oraz kierunku wędrówki Gotów nad Wisłę znajdujemy w artykule polemicznym J. Strzelezyka (1979).

T. Makiewicz (1978) na przykładzie osadnictwa kultury przeworskiej w rymnie Jez. Pakoskiego zaprezentował model postępowania badawczego przy badaniach mikroregionu osadniczego. Model obejmuje całościową charakterystykę osadniczą wybranego regionu wraz z analizą uwarunkowań środowiskowych oraz wewnętrznej struktury badanej grupy osadniczej.

Genezą formowania się i specyfiką rozwoju grupy kruszańskiej kultury przeworskiej, występującej na obszarze Kujaw w okresie od przełomu II/I w. do połowy I tysiąclecia naszej ery zajęła się A. Cofta-Broniewska (1979). W wyróżnionej grupie widzi autorka regionalną formę wspomnianej kultury o odmiennych, specyficznych cechach kulturowych, odbiegających pod względem genezy i funkcji od wzorców Niżu Środkowoeuropejskiego, wykształconą pod wpływem oddziaływań obcych cywilizacji — celtyckich, rzymskich oraz ludności zakarpackiej. Praca składa się z części syntetycznej oraz katalogu punktów osadniczych (2200 pozycji), stanowiących podstawę materiałową niniejszego opracowania.

Całokształt zagadnień związanych z wyodrębnieniem się i rozwojem kultury luboszyckiej, występującej na obszarach między Łabą a Odrą w okresie od II w. do przełomu IV/V w., przedstawiony został w opracowaniu monograficznym G. Domańskiego. Specyficzne oblicze tej kultury, o nie ustalonych dotychczas powiązaniach etnicznych (w okresie międzywojennym łączonej z plemieniem Burgundów) ukształtowało się, zdaniem autora, pod wpływem oddziały-

¹ J. Czarnecki, *The Goths in ancient Poland. A study on the historical geography of the Oder-Vistula region during the first two centuries of our era*, University of Miami Press, Coral Gables, Florida 1975.

wań dwu sąsiadujących z nią kręgów kulturowych — nadłabskiego i kręgu dorzecza Odry i Wisły, a także nielicznych wpływów kultur ościennych. Autor wyróżnia 4 fazy rozwojowe tej kultury genetycznie związanej z obszarem północnej i centralnej Polski (1979).

Próbie interpretacji budowli z ornamentowanym paleniskiem, datowanej na schyłkową fazę okresu przedrzymskiego, znalezionej na terenie osady kultury przeworskiej w Janikowie, woj. bydgoskie, podjął T. Makiewicz. Badany obiekt jest, zdaniem autora, sanktuarium poświęconym kultowi ogniska domowego i ognia. Interpretację taką potwierdzają znalezione w pobliżu klepiska groby psów — symbolicznych stróżów tego sanktuarium. Analogie do tego obiektu wywodzi autor z kręgu kultury dackiej, celtyckiej i germańskiej. Twórcami sanktuarium z Janikowa, zdaniem autora, byli osadnicy celtyccy z Dacji. Natomiast zwyczaj grzebania psów jako stróżów domowego ogniska jest lokalnym obyczajem kujawskim (1979).

S. Buratyński próbuje określić funkcję unikatowych obiektów — jam z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza odkrytych na terenie Nowej Huty. Wspólną cechą tych obiektów jest zawartość — bryły polepy z odciskami grubych belek — co skłoniło autora do wysunięcia hipotezy, że górne partie jam miały konstrukcje drewniane i były związane z bliżej nie określonym obrzędem ku czci bogów pogańskich, podczas którego palono nad nimi ogień (1978).

J. Wielowiejski rozpatruje zagadnienie początków oraz warunków napływu wyrobów rzemiosła rzymskiego na obszary położone na północ od środkowego i dolnego Dunaju. Na podstawie specyfiki występowania znalezisk rzymskich na terenie Czech, Moraw, Słowacji, dolnej Austrii, naddunajskiej Sarmacji i Dacji wyróżnił autor dwa zasadnicze obszary napływu różniące się pomiędzy sobą stopniem zagęszczenia, asortymentem oraz jakością importowanych przedmiotów. Autor wymienia również wiele czynników, które wpłynęły na intensywność napływu, jakość i rozmieszczenie importów (1978).

Próbie oceny zjawiska napływu pieniądza rzymskiego na ziemie polskie oraz jego roli w ekonomice miejscowej ludności na tle sytuacji występującej w krajach sąsiednich podjął A. Kunisz. Monety rzymskie na omawianych obszarach uczestniczyły w wymianie handlowej dalekosiężnej oraz pogranicznej i jednocześnie były źródłem surowca do produkcji wyrobów atrakcyjnych, szczególnie ozdób (1979). Autor przedstawił też dzieje badań nad tym zagadnieniem.

Historię pieniądza na terenie ziem polskich w czasach prahistorycznych opracował Z. Żabiński (1977). Najstarsze znaleziska monet z tego obszaru pochodzą z VI w. p.n.e. Ludnością, która posługiwała się już pieniądzem, byli Celtowie. Główną cechą charakteryzującą ich mennictwo na terenie Czech i Polski było naśladowanie wzorów greckich i znaczna liczba monet złotych przypominających greckie statery. Podstawową jednostką pieniężną na terenie Polski były monety złote o wadze około $0,35\text{ g} = 1/24$ statera, co stanowiło odpowiednik jednej srebrnej drahmy greckiej. W okresie wpływów rzymskich

(I - II w.) pojawiają się u nas denary, a w wiekach IV - V widoczny jest napływ monety bizantyjskiej, zaś po przerwie spowodowanej okresem wędrówek ludów — ponowny napływ monet bizantyjskich, arabskich i zachodnioeuropejskich. W okresie tym placono również sztabkami żelaznymi, chustkami oraz innymi surogatami pieniądza.

WCZESNE ŚREDNIOWIECZE

Prace materiałowe. W 1979 r. wydano III tom *Materialów do studiów nad osadnictwem bnińskim* zawierający opracowanie zbiorowe materiałów archeologicznych z podgrodzia oraz wyniki opracowań specjalistycznych: osteologicznych (M. Sobociński) i ichtiologicznych (M. Iwaszkiewicz). Na podstawie analizy układu stratygraficznego oraz zawartości kulturowej kolejnych nawarstwień wydzielono 3 fazy osadnictwa ludności kultury lużyckiej i 3 fazy osadnictwa wczesnośredniowiecznego, mieszczącego się w ogólnych ramach chronologicznych od pierwszej połowy X do drugiej połowy XIII w. Przyczyną zaniku osadnictwa na tym obszarze były zmiany układu wodnego w jeziorze.

Wyniki wieloletnich badań archeologicznych prowadzonych na terenie wczesnośredniowiecznego grodziska w Gieczu zostały przedstawione w monografii popularnej B. Kostrzewskiego (1978). Autor omówił genezę, rozwój i upadek grodu funkcjonującego od X/XI do XIV w., podstawy gospodarcze i kulturę duchową jego mieszkańców oraz jego szersze zaplecze osadnicze.

Opublikowane zostały materiały archeologiczne z badań wykopaliskowych prowadzonych na wyspie oraz terenach przybrzeżnych Jez. Chrzypskiego w woj. poznańskim (S. Jasnosz 1977). Zlokalizowano tam 25 stanowisk osadniczych, m.in. wczesnośredniowiecznych datowanych na fazy B/C-D.

A. Kunysz scharakteryzował stan badań i problematykę badawczą osadnictwa wczesnośredniowiecznego ziemi przemyskiej (1979). Podobne opracowanie dla terenów Lubelszczyzny przedstawili L. Gajewski i J. Gurba (1977).

Krótki przegląd badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym oraz związanym z nim wiejskim zapleczem osadniczym na obszarze Polski Środkowej podaje A. Chmielowska (1979). Badany obszar charakteryzuje się gęstym osadnictwem, intensywniejszym niż obszary Wielkopolski i Małopolski, kształtującym się tu już od najstarszych faz wczesnego średniowiecza, głównie na terenach nadrzecznych nad Bzurą i Pilicą, rozwijającym się stopniowo w okresie istnienia państwa polskiego. W XIII w. następuje zmiana koncepcji osadniczej polegająca na stopniowym zasiedlaniu terenów wysoczyznowych.

J. Kamińska podjęła próbę podsumowania i usystematyzowania dotychczasowego stanu badań nad gródkami stożkowatymi z drugiej połowy XIII w. Autorka skomentowała wyniki 6-punktowej ankiety przeprowadzonej na

opublikowanych dotychczas opracowaniach grodzisk tego typu, zawierającej następujące informacje: topografia, kształt zewnętrzny grodziska, budowa wewnętrzna, chronologia, zaplecze osadnicze oraz informacje historyczne. Pozwoliło to autorce wyekspozować braki uniemożliwiające wykorzystanie pełnej wymowy grodzisk stożkowatych jako źródła (1978).

Szereg opracowań i artykułów związanych jest z badaniami archeologicznymi prowadzonymi na terenie Krakowa. Dzieje tego miasta od X w. aż po pełne średniowiecze opracowane zostały przez R. Grodeckiego (1978). K. Radwański zwraca uwagę na zaobserwowane w wyniku badań archeologiczno-geologicznych współzależności elementów topografii pierwotnej z rozwojem osadnictwa przedlokacyjnego i lokacyjnego oraz kolejnymi systemami obronnymi miasta (1978). Obszerne studium poświęcone stratygrafii wzgórza wawelskiego wraz z treścią archeologiczną kolejnych nawarstwień przedstawił A. Żaki (1977). Stratygrafię kulturową rejonu przedromańskiego kościoła B, unikatową z racji rozbudowanego układu warstw, powiązanego z dużą liczbą obiektów architektonicznych opracowali S. Kozieł i M. Fraś. Wyróżniono 33 zasadnicze zespoły nawarstwień ukształtowanych w dobie starożytnej, wczesnym średniowieczu, średniowieczu oraz czasach nowożytnych i współczesnych. Do najcenniejszych odkryć archeologicznych należało uchwycenie reliktyw przedromańskiej świątyni grodowej, jednego z najstarszych obiektów na Wawelu wzniesionej w trzeciej ćwierci X w. i łączącej się z działalnością misji chrystianizacyjnych. Wyróżniono 3 podstawowe fazy budowy kościoła i zrekonstruowano podstawowe elementy jego bryły, od najstarszej czteroabsydowej rotundy, przez dwuabsydową z niewielkim aneksem od północy, aż po kościół z emporą wzniesioną w absydzie północno-zachodniej (S. Kozieł; M. Fraś 1979, S. Kozieł 1977). Prace nad kościołem B pozwoliły też na weryfikację dotychczasowych ustaleń związanych z drugą rotundą wawelską pod wezwaniem Najświętszej Panny Marii (S. Kozieł 1977a), pochodzącą z przełomu X/XI w., uznawaną za kaplicę zamkową władcy, sprzężoną z *pallatium*. Autor przedstawił próbę rekonstrukcji tej budowli. Problematyce badań w zachodniej części wzgórza wawelskiego poświęcony jest artykuł J. Firlęta (1977). Uchwycono tutaj pozostałości osadnictwa kultury łużyckiej z przełomu V okresu epoki brązu i okresu halsztackiego oraz kompleksy nawarstwień wczesnośredniowiecznych, średniowiecznych i nowożytnych. W obrębie nawarstwień wczesnośredniowiecznych uchwycono m.in. fragmenty budowli przedromańskiej wzniesionej w technice *opus emplectum* z końca X i początku XI w. oraz relikty świątyni romańskiej — jednonawowej z aneksem od północy, datowanej na przełom XII/XIII w. Rekonstrukcji umocnień obronnych Wawelu w rejonie Smoczey Jamy na podstawie najnowszych wyników badań archeologicznych podjął się Z. Pianowski (1977). Autor ustalił chronologię i przebieg wału wczesnośredniowiecznego z IX i połowy X w., wału średniowiecznego z drugiej połowy XIII w, średniowiecznych murów miejskich z końca XIV - XV w. oraz fortyfikacji nowożytnych w postaci muru kleszczowego z XVIII w. J. Niżnik (1977) przedstawił sposób ekspozycji reliktyw

architektonicznych odkrytych w trakcie badań wykopaliskowych na Wawelu. Cel ten spełnia wystawa pod hasłem „Wawel zaginiony” oraz rezerwat rotundy przedromańskiej NPM.

Ukazały się sprawozdania i komunikaty z badań wykopaliskowych na następujących grodziskach i osadach: woj. gdańskie — w Pełplinie-Maciejowie stan. 2 — grodzisko datowane ceramiką wstępnie na VI - VII w., silnie zniszczone ze słabo czytelными śladami umocnień wałowych i zabudowy półziemiankowej (A. Wapińska 1979); woj. konińskie — na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Łądzie — kontynuowano badania wału drewniano-ziemnego z XII w. oraz ementarzyska usytuowanego wewnątrz grodu, datowanego na podstawie ceramiki i srebrnych kabłączków skroniowych na XII - XIII w. Poniżej ementarzyska uchwycono nawarstwienia osadnicze z IX - XI w., m.in. z relikami domostw zrębowych (M. Zeylandowa 1977); woj. leszczyńskie — na grodzisku w Pudliszkach — przebadano wał grodziska oraz majdan. Chronologię obiektu ustalono na przełom VIII/IX w. (D. Durczewski 1977); woj. wrocławskie — w przykatedralnej części Ostrowa Tumskiego odsłonięto kolejne poziomy osadnicze zabudowy mieszkalnej i gospodarczej z licznymi pracowniami rzemieślniczymi i bogatym inwentarzem ruchomym, datowane na połowę X - XI w. M. in. uchwycono zespół zabytków związanych z budową murowanego kościoła romańskiego oraz reliktu wału drewniano-ziemnego z X w. (J. Kaźmierczyk; J. Kramarek; Cz. Lasota 1978, 1979); woj. katowickie — w Gliwicach — badania architektoniczno-archeologiczne w obrębie ratusza miejskiego. Ustalono wygląd oraz chronologię fundamentów tej budowli na wiek XVI n.e. (H. Wojciechowska 1978); woj. przemyskie — w Tuligłowach — grodzisko wielofazowe, obwarowane potrójnym systemem wałów drewniano-ziemnych wzniesionych w konstrukcji skrzyniowej, datowane ceramiką na VII/VIII - IX w. Uchwycono też relikty 8 budynków słupowych (M. Cabalska 1977 i 1979a); woj. krośnieńskie — w Bieczu — badania uzupełniające wokół średniowiecznych umocnień obronnych. Dokonano pełnego rozpoznania nawarstwień osadniczych, z których najstarsze datowane są na podstawie ceramiki na XIII/XIV w. (A. Hunicz 1979); w Lesku — rozległa osada o charakterze rolniczo-hodowlanym datowana ceramiką na okres od IX do początków XII w. Natrafiono na pozostałości domostw słupowych, jamy gospodarcze i odpadkowe, półziemianki oraz ślady wytwórczości rzemieślniczej — tkactwo, garncarstwo, metalurgia (M. Zielińska-Durda 1979); woj. nowosądeckie — w Tyliczu — uchwycono pozostałości osadnictwa średniowiecznego z końca XIV w., stwierdzono brak śladów poszukiwanego osadnictwa sprzed lokacji miasta z XI - XIII w. (M. Cabalska 1979).

W kilku artykułach opracowano rezultaty badań archeologiczno-architektonicznych.

Badania prowadzone w obrębie zamku pienińskiego w Krościenku woj. nowosądeckie, łączonego dotychczas z osobą Kingi i Bolesława Wstydliwego (początek XIII w.) wykazały późniejszą chronologię obiektu (M. Cabalska 1977a). Autorka datuje go na wiek XV i łączy z osobą Macieja Korwina.

Wyniki badań prowadzonych na terenie Zamku Ujazdowskiego w Warszawie przedstawił A. Gołębik (1979). Uchwycono m.in. oryginalne — wazowskie fundamenty zamku, liczne obiekty ziemne oraz inwentarz ruchomy: przedmioty z poroża i kości, zabytki brązowe i żelazne, a także ceramikę z XIII w.

A. Świechowska opublikowała rezultaty badań na Zamku Królewskim w Warszawie, prowadzonych w latach 1972 - 1976. Przyniosły one nowe materiały dotyczące przede wszystkim najwcześniejszych dziejów zamku i jego rozbudowy. Uchwycono m.in. fragment fortyfikacji grodu kasztelańskiego w postaci fosy datowanej ceramiką na XIII - XIV w. Stwierdzono też ślady użytkowania terenu na zewnątrz systemu obronnego w postaci posadzek po małych budynkach gospodarczych z XIV w. (1979).

Rezultaty badań prowadzonych przy kościele parafialnym Św. Marii-Magdaleny i Św. Mikołaja w Dziekanowicach, woj. krakowskie, przedstawił A. Jodłowski (1977). Badania te pozwoliły przesunąć chronologię obiektu z początków XIII w. na przełom XII/XIII w. oraz zrekonstruować kształt kościoła, którego pierwotną bryłę stanowiła prostokątna nawa i przylegające do niej od wschodu prezbiterium.

W opracowaniu zbiorowym pod redakcją A. Cofty-Broniewskiej ukazały się materiały źródłowe z badań wykopaliskowych prowadzonych na zapleczu gospodarczym klasztoru OO. Franciszkanów w Inowrocławiu, stanowiącego trzeci obok zamku książęcego i centrum rzemieślniczo-handlowego — człon średniowiecznego miasta. Uchwycono tu liczne obiekty nieruchome oraz bogaty inwentarz ruchomy w postaci ceramiki, przedmiotów z drewna, skóry i metalu oraz szczątków kości zwierzęcych, ryb i materiałów paleobotanicznych. Wyróżniono 3 fazy zabudowy podwórza gospodarczego datowane w ogólnych zarysach na okres od połowy XIII do końca XV w.

W dwóch sprawozdaniach przedstawione zostały wyniki badań wykopaliskowych na staromadziarskim cmentarzysku szkieletowym w Przemysłu (A. Koperski 1979 i 1979b). Odkryto tu 10 grobów — niektóre ze szczątkami koni — datowanych na podstawie wyposażenia na wiek X. Jest to jedyne jak dotąd w Polsce cmentarzysko związane z kręgiem kultury węgierskiej.

Zagadnienie technologii wczesnośredniowiecznych przedmiotów żelaznych — narzędzia rolnicze i rzemieślnicze, militaria, przedmioty użytku codziennego — pochodzących z grodziska Styrmen nad Jantrą w Bułgarii rozpatruje H. Mamzer (1978). Do opracowania dołączono wyniki badań metaloznawczych wykonanych przez Z. Głowackiego i H. Przygodzką (1978).

Opracowaniem przedmiotów żelaznych pochodzących z nawarstwień osadniczych Starego Miasta we Wrocławiu, datowanych na XII - XIV w., zajęła się K. Romanow (1978). Na bazie tych materiałów starała się autorka prześledzić techniki kowalskie oraz ich rozwój w ciągu dwóch stuleci. Poza analizą formalno-typologiczną omówiono również rodzaje surowców, zagadnienie postępu technicznego w kowalstwie oraz zdobnictwo wytworów żelaznych.

Obiekty związane z obróbką metali kolorowych — miedzi oraz jej stopów, odkryte na dziedzińcu zamku książęcego w Raciążku scharakteryzował L. Kajzer (1979). Odkryto budowlę półziemiankową, a na jej dnie obiekt w kształcie „wanny” interpretowany jako płuczka, pozostałości pieca do wytopu miedzi, tygły, okruchy metali i żużel. Badany zespół obiektów pochodzi z XIII - XIV w.

Dotychczasowy dorobek łódzkiego ośrodka archeologicznego w zakresie badań nad uzbrojeniem wczesnośredniowiecznym i średniowiecznym podsumowany został przez A. Nadolskiego (1979).

Żelazny miecz dwusieczny typu X Petersena, datowany na początek X w. opracowała A. Gruszczyńska (1979). Badany okaz, znajdujący się obecnie w zbiorach Muzeum Okręgowego w Przemyśle, reprezentuje starszą odmianę tego typu, najliczniej reprezentowaną na terenie Polski, i prawdopodobnie jest produktem rodzimego rzemiosła.

Katalog oraz analizę formalno-typologiczną zabytków skórzanych pochodzących z badań wykopaliskowych na Starym Mieście we Wrocławiu przygotowała K. Romanow (1979). Analizowane wyroby pochodzą z warstw datowanych na XII - XIV w. Najbogaciej reprezentowane są w nawarstwieniach z drugiej połowy XIII w.

Wyroby skórzane znalezione w obrębie fosy zamku warszawskiego, datowane na wiek XIV, opracowane zostały przez L. Eberle (1979).

Zagadnienie chronologii wczesnośredniowiecznej ceramiki z Lublina na podstawie materiałów uzyskanych głównie z badań osady na Czwartku jest tematem artykułu S. Hoczyk-Siwkowej (1979).

W. Dzieduszycki zajął się opracowaniem wczesnośredniowiecznych importów ceramicznych występujących w materiałach pochodzących z obszaru drugiego podgrodzia kruszwickiego (stan 4.) oraz z badań powierzchniowo-sondażowych prowadzonych na zapleczu osadniczym Kruszwicy.

Późnośredniowieczne garncarstwo krakowskie na bazie materiałów z Okołu oraz centrum miasta lokacyjnego, datowanych na okres od drugiej połowy XIII po schyłek XV w., opublikowała A. Wałowy (1979). Autorka przedstawiła ogólną sytuację stratygraficzną stanowisk, z których pochodziły materiały, omówiła technikę produkcji naczyń, klasyfikację typologiczno-chronologiczną, zdobnictwo oraz główne etapy rozwoju późnośredniowiecznego garncarstwa krakowskiego. W konkluzji stwierdziła, że późnośredniowieczna ceramika krakowska rozwinęła się na bazie garncarstwa wczesnośredniowiecznego skoncentrowanego na podgrodziu — Okole. Przełom, jaki nastąpił w drugiej połowie XIII w., uwidocznił się m.in. w zakresie techniki produkcji, a mianowicie stosowaniu nowych receptur masy ceramicznej, upowszechnieniu szkliwa, lepszym wypale i szerszym asortymencie naczyń. Obok garncarstwa stosującego nową technologię aż do połowy XIV w. utrzymywała się jeszcze produkcja bazująca na tradycjach wczesnośredniowiecznych. W drugiej połowie XV w. wprowadzono nową technikę — toczenie. Czynnikiem, które według autorki przyczyniły się do rozwoju garncarstwa w XIII w., była kolonizacja niemiecka oraz oddziaływania ościennie: czeskie, romańskie i śląskie.

J. Grzesiowski przedstawił sprawozdanie z przebiegu inwentaryzacji dawnych wyrobisk kopalni soli w Wieliczce. Autor pisze też o pracach przygotowawczych do podjęcia tej akcji (1979).

J. Kaźmierczyk ustosunkował się do zagadnienia znaków naskalnych występujących na obszarze gór śląskich, a interpretowanych w dotychczasowej literaturze przedmiotu jako symbole pozostawione przez poszukiwaczy cennych minerałów — złota i kamieni szlachetnych w średniowieczu i czasach nowożytnych. Występują one w postaci różnych form krzyży, narzędzi górniczych, liter, stóp ludzkich i figur geometrycznych. Autor zwraca uwagę na te znaki jako na cenne źródło do poznania całokształtu zagadnień związanych z ówczesnym górnictwem oraz lokalizacją złóż minerałów (1978).

Zagadnienia numizmatyczne omawiają 3 artykuły.

J. Zakrzewska-Kleczewska opracowała fałszyfikaty monet wchodzących w skład skarbu wczesnośredniowiecznego z X - XI w. odkrytego w Sochaczewie (1977). Skarb zawierał około 300 monet polskich, czeskich i niemieckich, w tym 4 egzemplarze fałszywe stanowiące przedmiot opracowania. Autorka obok szczegółowego opisu monet podaje również wyniki analiz specjalistycznych wykonanych metodą fluorescencji radioizotopowej.

Artykuł J. Natkaniec-Frasiowej zawiera publikację 6 srebrnych denarów książęcych i królewskich Władysława Łokietka, emitowanych w latach 1296 - 1333, odkrytych w nawarstwieniach średniowiecznych Wawelu (1978).

Z zakresu nauk pomocniczych archeologii przedstawiono wyniki analizy szczątków makroskopowych oraz analizy pyłkowej materiałów paleobotanicznych z wczesnośredniowiecznych i średniowiecznych nawarstwień kulturowych (od IX - X do XV w.) w rejonie X na Wawelu (K. Wysylikowa 1977).

Opublikowano wyniki analiz materiałów kostnych ptaków z podgrodzia wczesnośredniowiecznego (X - XIII w.) i osady kultury lużyckiej w Bninie, woj. poznańskie (Waluszewska-Bubień A. 1979), z osady wczesnośredniowiecznej — IX - XIV w. — w Gorzędzieju, woj. gdańskie (S. Nogalski 1979a) oraz z grodziska i podgrodzia datowanego na X - XIII w. w Kamieniu Pomorskim, woj. szczecińskie (S. Nogalski 1979). Materiały kostne zwierząt domowych i dzikich z osady okresu późnolateńskiego i wczesnego średniowiecza (X - XII w.) w Brodnie, woj. wrocławskie, opublikowała W. Chrzastowska (1979). M. Sobociński przedstawił wyniki opracowań zwierzęcych szczątków kostnych z osady wczesnośredniowiecznej w Skęczniewie, woj. konińskie, datowanej ceramiką na VIII - XIII w. (1979b). Ten sam autor wspólnie z S. Jernigen (1979) przedstawił charakterystykę materiału kostnego zwierząt z grodziska w Mielicy (VII - IX w.), woj. bydgoskie. M. Sobociński opracował też pozostałości kostne zająca, bobra i dzika z wczesnośredniowiecznego grodziska i podgrodzia w Santoku, woj. gorzowskie (1979 i 1979c). Opublikowano ponadto pozostałości zwierzęcych szczątków kostnych popularnej zwierzyny łownej, pochodzące z badań w obrębie średniowiecznego zamku w Człuchowie, woj. koszalińskie (J. Janaszek 1979a) oraz materiały kostne

zwierząt domowych i dzikich z wczesnośredniowiecznego grodziska — VII - XII w. — i dawnej osady miejskiej XIII/XIV w. w Słupsku, woj. koszalińskie (J. Janaszek 1979). Wyniki opracowań zwierzęcych szczątków kostnych z grodziska wczesnośredniowiecznego w Junkrowie-Skarszewach przedstawił M. Sobociński (1979f). Ten sam autor opublikował też zwierzęce materiały kostne z osady otwartej w Pruszczu Gdańskim, datowanej na drugą połowę X i XI w. oraz grodzisk wczesnośredniowiecznych w Ciepłym, Chmielnie, Lubiszewie i Pelplinie (1979e). Szczątki kostne ssaków dzikich z nawarstwień halsztackich i wczesnośredniowiecznych z Kruszewicy, woj. bydgoskie, opracowała Z. Schramm (1979).

Ukazała się drukiem trzecia część opracowania szkieletów ludzkich z wczesnośredniowiecznego cmentarzyska na Ostrowie Lednickim², datowanego na X - XIII w. Opracowanie zawiera ogólne ujęcie statystyczne zmian patologicznych zaobserwowanych na szkieletach osób dorosłych, reprezentujących populację jednorodną pod względem etnicznym i geograficznym. Zmianami najczęściej objęty był kręgosłup, a następnie kości kończyn górnych (M. Œwirko-Godycki, I. Swedborg 1978).

Zmiany patologiczne kości ludzkich pochodzących z cmentarzyska w Cedyni, datowanego na XI - XIII w., zarejestrowane za pomocą badań makroskopowych, mikroskopowych i radiologicznych opracowali M. Parafiniuk i J. Wdowiak (1978). Stwierdzono występowanie urazów, złamań, przewlekłe zapalenia szpiku i kości oraz choroby kręgosłupa. Te same materiały kostne posłużyły również do badań stomatologicznych nad stanem uzębienia ówczesnej ludności (B. Perzyna, J. Stopa 1978 i J. Stopa, B. Perzyna 1978). Do badań stomatologicznych wykorzystano także czaszki ludzkie z dwufazowego cmentarzyska (XII - XIII i XIV - XVIII w.) odkrytego przy ul. Garbary w Poznaniu oraz z średniowiecznego cmentarzyska w Surazhu, woj. białostockie (S. Przyłipiak 1978).

Kolejną roślinę — rozchodnik — (*Sedum* sp.) oraz cały zasób wiedzy ludowej z nią związanej opracowała M. Hensłowa (1978).

Prace problemowe. W formie materiałów do dyskusji nad przygotowywanym podręcznikiem pt. „Pradzieje Polski na tle porównawczym”, K. Godłowski (1979) przedstawił szereg zagadnień dotyczących wędrówki Słowian w okresie od V do VII w. W dziejach wielkiej ekspansji Słowian wyróżnia autor dwa zasadnicze etapy. Pierwszy od końca IV do początków VI w., w którym to okresie na rozległym terytorium między Karpatami, Prypecią a Dnieprem dochodzi do uformowania się kultury słowiańskiej w jej wczesnośredniowiecznej postaci o ujednoczonym dla całego obszaru modelu, nie wiążącej się genetycznie z wcześniejszych kultur okresu rzymskiego i prawdopodobnie do ostatecznej krystalizacji etnosu słowiańskiego i jego dalszej ekspansji

² Cz. 1 zob. Przegląd Antropologiczny, 43/1, 1978, s. 3 - 36; cz. 2 zob. Przegląd Antropologiczny, 43/2, 1977, s. 207 - 243.

w kierunku południowym i zachodnim. Etap drugi rozpoczął się około roku 520 i trwał do połowy VII w. Był to etap największego rozmachu ekspansji rozwijającej się równolegle w dwóch kierunkach — na Półwysep Bałkański i do Europy Środkowej. Na terenach Europy Środkowej ekspansja ta miała charakter podboju, choć na niektórych obszarach uchwytne są ślady współżycia dawnej ludności ze Słowianami.

W redagowanej przez W. Hensla serii wydawniczej poświęconej kulturze Europy wczesnośredniowiecznej ukazały się drukiem kolejne opracowania syntetyczne poświęcone formowaniu się kultury wczesnośredniowiecznej Awarów i Węgrów (W. Szymański, E. Dąbrowska 1979) oraz Normanów (L. Leciejewicz 1979a).

Problemem oddziaływania kultury bizantyjskiej na obszary północno-zachodniej Słowiańszczyzny w okresie od V/VI do XI w. zajęła się E. Gąssowska (1979). Na podstawie analizy źródeł archeologicznych takich, jak: medaliony, budownictwo sakralne, sztuka, malarstwo, monety i biżuteria, związanych bezpośrednio lub pośrednio z cesarstwem wczesnorzymskim, wyróżniła autorka 4 kolejne fazy wpływów bizantyjskich docierających na badane obszary. Pierwsza — wczesnobizantyjska — datowana na V - VI w. wiązała się ze środowiskiem południowogermańskim, głównie ostrogockim w Panonii, a później w Italii. Faza druga — wczesnośredniobizantyjska — (VII - IX w.) wiąże się z oddziaływaniami wielkomorawskimi, trzecia, przypadająca na X - XI w. — średniobizantyjska — łączy się z napływem biżuterii srebrnej i monet bizantyjskich. Czwartą fazę upatruje autorka w oddziaływaniach ruchu krucjatowego w ciągu XII - XIII w.

Znaczenie i genezę limesu karolińskiego, powstałego w Europie Środkowej na przelomie VIII/IX w. między światem germańskim a słowiańskim omawia L. Leciejewicz (1978).

Kolejny artykuł tego samego autora (1978a) poświęcony jest początkom państwowości u Słowian zachodnich i społeczeństw skandynawskich. Autor przytacza podobieństwa i różnice w procesie formowania się organizmów państwowych u mieszkańców południowych i północnych wybrzeży Bałtyku. Pomimo istotnych odrębności spowodowanych odmiennymi warunkami ekologicznymi, a m.in. także sukcesją rzymską oddziaływającą wcześniej i skuteczniej na obszarze Skandynawii, procesy formowania się państw po obu stronach Bałtyku były zadziwiająco zbieżne, gdyż u podstaw zachodzących przemian ustrojowo-politycznych tu i tam leżały — w zasadzie podobne — przeobrażenia struktur społecznych. W szczególności natomiast formy organizacji państwowej oraz zakres jej oddziaływania na kulturę dnia codziennego różniły się nie raz w sposób istotny.

Próbie spojrzenia na genezę i pierwotną organizację państwowości polskiej w okresie pierwszych Piastów na podstawie analizy źródeł numizmatycznych i wyników badań historyków pieniądza przedstawił E. Rozenkranz (1979).

Wkład Łódzkiego ośrodka archeologicznego w badania nad początkami organizacji państwowych przedstawił K. Jażdżewski (1978). Autor postawił

teżę, że na obszarze ziem położonych poza obrębem imperium rzymskiego, tj. na północ (d Sudetów i Karpat oraz na południe od Bałtyku, zamieszkałych przez nieceltyckie ludy „barbarzyńskie” istnienia załączków organizacji wczesnopaństwowych doszukiwać się można dopiero od I stulecia n.e. Były to formy krótkotrwałe, przejściowe, a ich archeologicznym śladem na naszych ziemiach są m.in. bogato wyposażone groby książąt plemiennych.

J. Powierski (1979) zaprezentował wyniki swych studiów dotyczących pogranicza polsko-pruskiego na terenie Pomezanii. Analiza nazewnictwa tych obszarów oraz wyniki najnowszych badań archeologicznych pozwoliły stwierdzić, że osadnictwo słowiańskie występowało tu już w czasach przedchrześcijańskich, a w okresie wczesnośredniowiecznym wiązało się z osadnictwem ziemi chełmińskiej. Natomiast Prusowie dopiero u schyłku okresu przedkrzyżackiego zasiedlili większą część tego terenu.

Propozycję wyodrębnienia stref i etapów formowania się osadnictwa grodowego i organizacji grodowych u Słowian zachodnich przedstawiła E. Dąbrowska (1978). W wyniku przeprowadzonej analizy materiału źródłowego wydzieliła autorka 3 strefy osadnictwa grodowego: południową, północną i być może nadmorską obejmującą północne Połabie i Pomorze Zachodnie, odpowiadające w ogólnych zarysach 3 wielkim strefom Słowiańszczyzny Zachodniej — praskiej, tornowsko-klenickiej i feldberskiej. Wydzielone strefy posiadają własną specyfikę rozwojową, różnią się charakterem budownictwa i form osadniczych oraz rozmiarami podstawowej jednostki terytorialnej. Niezależnie od tego można dla Słowiańszczyzny zachodniej wyróżnić 3 podstawowe etapy formowania się osadnictwa grodowego, a mianowicie: duże grody plemienne występujące w strefie północnej od VI do VII/VIII w., będące siedzibami i ośrodkami wspólnot terytorialnych; grody stanowiące ośrodki wielkoplemiennych okręgów administracyjnych, tzw. *civitates*, powstające w okresie przejściowym, prowadzącym do wytworzenia się pierwszych organizmów protofeudalnych oraz grody organizacji terytorialnej państw wczesnofeudalnych, których powstanie wiąże się z ostatecznym wykształceniem się organizmu państwowego.

K. Buczek (1979) zajął się kwestią administracyjno-gospodarczych funkcji organizacji grodowej w Polsce wczesnofeudalnej. Autor reprezentuje inny pogląd na rolę grodów kasztelańskich w ówczesnej organizacji gospodarczej niż R. Grodecki i K. Modzelewski, z którymi polemizuje. Autor uważa, że grody kasztelańskie obok funkcji sądowych i wojskowych pełniły tylko niektóre funkcje gospodarcze takie, jak: pobieranie stróży, dochodów ze stacji celnych, przepraw, targów i karczem oraz brały udział w ogólnopolskiej daninie narzazu.

Zagadnienie rezydencji możnowładczych i rycerskich na ziemiach polskich w okresie wczesnośredniowiecznym na podstawie analizy materiałów archeologicznych oraz źródeł pisanych rozpatruje A. Wędzki (1978).

W kolejnym artykule opublikował A. Wędzki (1979) wyniki swych dociekań nad grodem i kasztelanią w Przemęcie, wykorzystując m. in. wyniki najnowszych badań wykopaliskowych. Autor widzi Przemęt jako kolejny

przykład dawnego ośrodka grodowego, odgrywającego dużą rolę w czasach wczesnośredniowiecznych, a który na skutek zmiany warunków politycznych i ekonomicznych spadł do rzędu mało znaczącej osady miejskiej. Data powstania kasztelanii poświadczona jest w źródłach pisanych dopiero w XIII w. W świetle nowszych badań archeologicznych istnieje możliwość przesunięcia jej początków do wieku XI i zaliczenia jej do najstarszych w Polsce.

Wkład łódzkiego ośrodka archeologicznego w badania nad problematyką początków miast i podsumowanie najistotniejszych osiągnięć w tym zakresie przedstawił A. Nowakowski (1979). Włączenie do badań nad tym zagadnieniem źródeł archeologicznych przyczyniło się m. in. do zmiany wielu dotychczasowych koncepcji, przesunięcia metryki i wyświetlenia genezy wielu ośrodków miejskich.

Strukturę zawodową, społeczną i etniczną ludności Gdańska w okresie od IX do XIII w., na podstawie źródeł pisanych oraz wyników badań archeologicznych, szczegółowo omówił A. Zbierski (1978).

L. Leciejewicz rozpatruje problem stałego zamieszkiwania kupców w wczesnośredniowiecznych miastach nadbałtyckich (1979) oraz ich pozycji społecznej. Czyni to na podstawie analizy materiałów archeologicznych z dwóch ośrodków, a mianowicie: szwedzkiej Birki oraz Szczecina. W pierwszym wypadku dowodem obecności kupców są według autora bogate groby komorowe miejscowego możnowładztwa wyposażone w broń i akcesoria kupieckie. Podobne świadectwa pobytu kupców występują też w nawarstwieniach osadniczych wszystkich, systematycznie badanych miast nadmorskich, m. in. i w Szczecinie na terenie dawnego podgrodzia. Fakt łącznego występowania elementów uzbrojenia i wyposażenia kupieckiego świadczy, zdaniem autora, o udziale miejscowych wielmożów w wymianie handlowej uzupełniającej sezonowo podstawowe źródło ich egzystencji, jakim była gospodarka wiejska.

Z. Kurnałowska ustosunkowuje się do spornych w literaturze przedmiotu problemów stosowania narzędzi rolniczych oraz techniki uprawy roli stosowanej przez Słowian w drugiej połowie I tysiąclecia n.e. (1978). Uchwytne w materiałach archeologicznych różnicowanie w zakresie stosowanej techniki uprawy ziemi uwarunkowane było odmiennymi strefami krajobrazowymi o odmiennych warunkach glebowych. Analiza rozrzutu znalezisk narzędzi ornych oraz szereg nowych odkryć w tym zakresie zdaje się wskazywać na to, iż już w starszych fazach wczesnego średniowiecza, w południowej strefie Słowiańszczyzny zastosowano przy uprawie ziemi cięższą agrotechnikę, przy użyciu udoskonalonych, sprzężajnych narzędzi ornych — tj. udoskonalonych radel zaopatrzonych w radlice, a nawet narzędzi płużnych z lemieszem i krojem, podczas gdy w strefie północnej podstawowym narzędziem w tym czasie było radło bosc — nieckute.

Problem napływu frankijskich elementów kulturowych do społeczeństwa protopolskiego w ciągu V/VI - IX w. jest przedmiotem rozważań J. Żaka (1979). W dziejach ich napływu wyróżnia autor dwie zasadnicze fazy. W starszej — merowińskiej, trwającej od 481 do 752 r. frankijskie elementy, głównie

militaria, a wśród nich ostrogi napływały sporadycznie. W młodszej — karolińskiej (lata 752 - 986) — napływ ich wyraźnie wzrasta, głównie mieczy i denarów. Wymienione przedmioty dostawały się na nasze ziemie przeważnie w wyniku wymiany handlowej za bursztyn i niewolników oraz nieliczne drogą pozaekonomiczną, z terenów środkowej Nadrenii lub basenu Sekwany, a pobudzając miejscową wytwórczość w kierunku naśladownictwa miały pewien wpływ na formowanie się niektórych elementów kultury protopolskiej.

Zagadnienia numizmatyczne poruszone zostały w kilku artykułach.

J. Gaul (1979) omawia kwestię upięiężnienia wymiany w zachodniej części strefy bałtyckiej w okresie od V do VI w., na podstawie źródeł archeologicznych takich, jak monety późnorzymskie i wczesnobizantyjskie solidy. Autor omawia ogólne zasady i charakter upięiężnienia, rodzaje środków płatniczych, dążąc przede wszystkim do ustalenia struktury społeczno-gospodarczej grup ludzkich, w obrębie których zachodziły badane zjawiska. Autor uważa, że potrzeba szerszego posługiwania się środkami pieniężnymi ze złota i srebra pojawiła się w momencie zwiększonej roli wymiany handlowej w życiu gospodarczym społeczeństw typu wodzowskiego, przede wszystkim w sytuacji aktywnego uczestnictwa tychże w dalekosiężnym handlu. W warunkach normalnych upięiężnieniu ulegały głównie transakcje wymienne o charakterze pozahandlowym (ceremonialne). Omawiane zjawiska miały jednak charakter krótkotrwały, o czym zdaje się świadczyć intensywne tezauryzacja złotych monet oraz bardzo krótki okres ich obiegu.

S. Suchodolski (1979) przedstawił karoliński system monetarny oraz jego wpływ na system mennictwa europejskiego na przełomie X/XII w. Wpływy te zaznaczają się przede wszystkim w postaci elementów zapożyczonych z tradycji karolińskich takich, jak: metrologia, waga funta, stopa mennicza, stempel oraz legenda. W mniejszym natomiast zakresie dotręga się je w samej organizacji mennictwa i polityce menniczej.

Monograficzne opracowanie religii Słowian w okresie od VI do XII w. w konfrontacji z chrześcijańskim systemem religijnym, który stał się przyczyną jej upadku przedstawił H. Łowmiański (1979). W pierwszym rozdziale omówił autor kolejno genezę, istotę i główne funkcje religii oraz indoeuropejską spuściznę w religii Słowian, rozdział drugi poświęcił szczegółowej charakterystyce religii Słowian południowych, zachodnich i wschodnich oraz politeizmowi połabskiemu. W rozdziale trzecim poruszył problem chrystianizacji Słowian we wczesnym średniowieczu.

W 1979 r. ukazała się drukiem druga część monografii dotyczącej wczesnośredniowiecznych cmentarzysk ciałopalnych z obszaru ziem polskich opracowana przez H. Zoll-Adamikową (1979). Praca obejmuje analizę źródeł archeologicznych pochodzących z 92 cmentarzysk oraz przekazów pisanych: bizantyjskich, arabskich, niemieckich i czeskich dotyczących obrządku ciałopalnego u Słowian. Wnioski wypływające z analizy omawianych źródeł dotyczą dwóch zagadnień, a mianowicie chronologicznego i terytorialnego zróżnicowania zjawisk sepulkralnych oraz genezy obrządku ciałopalnego i re-

konstrukcji przebiegu pogrzebu u Słowian zachodnich. Dokonując periodyzacji zachodniosłowiańskiego obrządku pogrzebowego wydzieliła autorka dla okresu od VI do XIII w. 5 zasadniczych faz rozwojowych, starając się w ich obrębie uchwycić różnice regionalne w stosowanym typie praktyk pogrzebowych.

Trzy kolejne opracowania tej samej autorki dotyczą zagadnień szczegółowych. W pierwszym zajęła się ona problematyką ciałopalnego pochówka nankurhanowego u Słowian na podstawie analizy przekazów pisanych, takich jak *Powieść doroczna* i *Relacja anonimowa* w odniesieniu do obszarów Słowiańszczyzny wschodniej (IX w.) oraz wzmianki zawarte w najstarszych żywotach *Otona z Bambergu* i kronikach *Kosmasa* (XI - XIII w.) dla obszarów Słowiańszczyzny zachodniej. Dla obszarów ziem polskich istnieją też archeologiczne dowody występowania tego rodzaju pochówka, uchwycone w toku badań kurhanów małopolskich (1977). Dwa następne opracowania poświęciła autorka kwestii występowania oraz typologii konstrukcji drewnianych w ciałopalnych kurhanach słowiańskich (1977a i 1977b) w okresie między połową VII a X w. Wydzieliła 4 zasadnicze typy tych konstrukcji różniące się usytuowaniem w obrębie kurhanu, ściśle zespolonym z funkcją, jaką pełniły oraz rodzajem elementów zastosowanych do ich budowy. Ponadto na badanym obszarze wyróżniła dwie główne strefy ich występowania — wschodnią, nad górną Oką i środkowym Donem; oraz zachodnią — od górnej Łaby do pobrzeża górnego i środkowego Dniepru i w Kotlinie Karpackiej — różniące się występowaniem odmiennych typów konstrukcji drewnianych.

LITERATURA

Wykaz skrótów: Acta Arch. Carp. — Acta Archaeologica Carpathica; Acta Arch. Lodz. — Acta Archaeologica Lodziensia; Acta UL. — Acta Universitatis Lodziensis; Annales Univ. MCS. — Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska; Arch. Polski — Archeologia Polski; Bad. Arch. prow. przez Muz. Żup. Krak. — Badania Archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka; Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab. — Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków; Bibl. Muz. i Ochr. Zab. — Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków; Biul. Num. — Biuletyn Numizmatyczny; Fontes Arch. Posn. — Fontes Archaeologici Posnanienses; Inf. Arch. — Informator Archeologiczny; Inv. Arch. — Inventaria Archaeologica; Kom. Maz.-Warm. — Komunikaty Mazursko-Warmińskie; Kw. Hist. — Kwartalnik Historyczny; Kw. HKM. — Kwartalnik Historii Kultury Materialnej; Mat. Arch. — Materiały Archeologiczne; Mat. Zachpom. — Materiały Zachodnio-pomorskie; Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. — Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego; Mat. i Stud. Muz. — Materiały i Studia Muzealne Muzeum Okręgowego w Przemyśle; Nauka Pol. — Nauka Polska; Not. Płock. — Notatki Płockie; Ochr. Zab. — Ochrona Zabytków; PAA. — Polish Archaeological Abstracts; Pom. Ant. — Pomorania Antiqua; Pr. Kom. Arch. Oddz. PAN. — Prace Komisji Archeologicznej Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie; Pr. i Mat. MAEL. — Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi; Prz. Antrop. — Przegląd Antropologiczny; Prz. Arch. — Przegląd Archeologiczny; Prz. Hist. — Przegląd Historyczny; Roczn. Elbl. — Rocznik Elbląski; Roczn. Krak. — Rocznik Krakowski; Roczn. Łódz. — Rocznik Łódzki;

Rocz. Maz. — Rocznik Mazowiecki; Rocz. Warsz. — Rocznik Warszawski; Rocz. Akad. Roln. — Rocznik Akademii Rolniczej w Poznaniu; Sil. Ant. — Silesia Antiqua; Śl. Ant. — Slavia Antiqua; Spr. z posiedz. Kom. Nauk. — Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych PAN; Spr. PTPN. — Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk; Stud. i Mat. do Dziej. Włkp. i Pom. — Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza; St. i Mat. z HKM. — Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej; Stud. i Mat. do Dziej. Żup — Studia i Materiały do Dziejów Żup; Stud. Źródł. — Studia Źródłoznawcze; Śl. Kw. Hist. — Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka; Śl. Spr. Arch. — Śląskie Sprawozdania Archeologiczne; Wiad. Num. — Wiadomości Numizmatyczne; Zap. Hist. — Zapiski Historyczne; Zesz. Gliw. — Zeszyty Gliwickie.

- Abramowicz A. 1979, *Urny i Ceraunie*, Acta Arch. Lodz., 27, Wydział II Nauk Humanistycznych i Społecznych, ss. 168.
- Abramowiczowa M. 1978, *Bibliografia prac naukowych i popularnonaukowych Profesora Doktora Konrada Jażdżewskiego*, Pr. i Mat. MAEL., 25, Seria Archeologiczna, (1979), s. 15 - 34.
- Badania Archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1978 roku, Wieliczka 1979, ss. 69.
- Bakszas J., Piwko R. 1979, *Wyniki badań wykopaliskowych na terenie czaszy projektowanego zbiornika wodnego koło Jaworowa w 1977 r.*, Śl. Spr. Arch., 20, s. 54 - 60.
- Balcerzak E. 1979, *Bibliografia zawartości tomów I-L Stud.ów i Materiałów z Historii Kultury Materialnej*, St. i Mat. z HKM., 52, s. 183 - 226.
- Baranowski H. 1979, *Bibliografia historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku za rok 1977*, Zap. Hist., 46/2, s. 131 - 196.
- Barłowska A. 1979, *Osada wielokulturowa w Bielinach, gm. Ulanów, woj. Tarnobrzeg*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za 1973 - 1975 r., s. 131 - 134.
- Barnycz-Gupieniec R. 1979, *Działalność Łódzkiego Ośrodka Archeologicznego w Łodzi i jego węzłowe problemy badawcze*, Acta UL., z. 36, seria 1, s. 73 - 91.
- Białęcka F. 1979, *Dokumentacja i informacja naukowa w archeologii. Zarys problematyki i propozycje metodyczne*, Biblioteka Archeologiczna PTAN, 25, ss. 146.
- Bielenin K. 1978, *Żużel żelazny jako źródło archeologiczne w relacji żużel - typ pieca dymarskiego i odwrotnie*, Pr. i Mat. MAEL., 25 (1979), Seria archeologiczna, s. 53 - 64.
- Błaszczyk W. 1979, *Studwudziesięcie Muzeum Archeologicznego (1857 - 1977)*, Kronika m. Poznania, 47/3, s. 132 - 142.
- Bochnia N., Rodnicki J., Iciek A. 1977, *Zastosowanie metod geofizycznych w poszukiwaniach śladów dawnego hutnictwa na terenie NRD*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 13.
- Borysewicz-Lewicka M., Otocki P. 1978, *Próchnica zębów u średniowiecznej ludności z ementarzyska Garbary*, Prz. Antrop., 44/2 (1979), s. 427 - 431.
- Buczek K. 1979, *Gospodarcze funkcje organizacji grodowej w Polsce wczesnofeudalnej (wiek X - XIII)*, Kw. Hist., 86/2, s. 163 - 384.
- Bugajski A., Jarzyna A., Kowalczyk J., Małoszewski S., Matuszyk A., Szymański M., Zajda A. 1977, *Wyniki badań metodą magnetyczną lokalizacji dymarek z okresu wpływów rzymskich*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 13.
- Buko A. 1979, *Problem analizy opisowej wyrobów garncarskich zachowanych fragmentarycznie*, Kw. HKM., 27/2 s. 187 - 207.
- Buratyński S. 1978, *Z badań zagadkowych jam z okresów lateńskiego, wpływów rzymskich i wczesnośredniowiecznego na terenie Nowej Huty w Krakowie*, Pr. i Mat. MAEL., 25 (1979), seria archeologiczna, s. 65 - 72.
- Cabelska M. 1977, *Tuligłowy, woj. Przemyśl. Wielkie wielocłonowe grodzisko wczesnośredniowieczne*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 27 - 28.

- Cabalska M. 1977a, *Zamek pieniężniński w Krościenku w świetle badań wykopaliskowych*. Spr. z posiedz. Kom. Nauk. 21/1 (1979), s. 19 - 20.
- 1979, *Tylicz w świetle badań wykopaliskowych*, Acta Arch. Carp., 19, s. 161 - 169.
- 1979a, *Wielozłonowe grodzisko w Tuligłowach woj. Przemysł, a problematyka badawcza założeń obronnych, obwarowanych podwójną linią wałów*, w: *Południowo-Wschodnia Polska w pierwszym tysiącleciu naszej ery* (Materiały sesji naukowej), Przemysł, s. 13 - 15.
- Chmielowska A. 1978, *Profesor Doktor Konrad Jażdżewski*, Pr. i Mat. MAEL., 25 (1979), seria archeologiczna, s. 9 - 13.
- 1979, *Badania nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym i jego wiejskim zapleczem na obszarze Polski Środkowej*, Acta UL., 36, seria I, s. 35 - 51.
- Chmielowska A., Poklewska T. 1978, *Misa gotycka z okolic Słupska*, Pr. i Mat. MAEL., 25 (1979), seria archeologiczna, s. 87 - 94.
- Chrzanowska W. 1979, *Zwierzęcy materiał kostny z wykopalisk w Brodnie, gm. Środa Śląska*, Roczn. Akad. Roln., 115, Archeozoologia 5, s. 3 - 7.
- Cofta-Broniewska A. 1979, *Grupa kruszańska kultury przeworskiej*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Archeologiczna 11, Poznań, ss. 362.
- Ćwirko-Godycki M., Swedborg I. 1979, *Ludność pochowana na cmentarzysku Ostrowa Lednickiego pod względem metrycznym z uwzględnieniem zmienności cech oraz objawów patologicznych na kościach*, Część III, Prz. Antrop., 44/2, s. 221 - 239.
- Dąbrowska E. 1978, *Etapy kształtowania się osadnictwa grodowego i formowania organizacji grodowych w Słowian Zachodnich we wczesnym średniowieczu*, Arch. Pol., 23/2 (1979), s. 425 - 444.
- Domański G. 1979, *Kultura Luboszycka między Łabą a Odrą w II - IV wieku*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk, ss. 295.
- 1979a, *Wyniki badań ratowniczych przeprowadzonych w latach 1976 - 1977 na terenie objętym kompleksową melioracją pól nad Wodrą, woj. zielonogórskie*, Śl. Spr. Arch., 20, s. 66 - 68.
- Domański G., Onzól K. 1979, *Sprawozdanie z badań ratowniczych w Bieczu, gm. Brody, przeprowadzonych w 1977 r.*, Śl. Spr. Arch., s. 66 - 68.
- Durczewski D. 1977, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Puddiszkach, gm. Krobica, woj. leszczyńskie*, Fontes Arch. Posn., 28 (1979), s. 91 - 93.
- Dzieduszycki W. 1978, *Wczesnośredniowieczne importy ceramiczne z Kruszwicy*, Śl. Ant., 25, (1979), s. 63 - 97.
- Dzierżykray-Rogalski T. 1978, *Znaczenie badań paleopatologicznych dla antropologii*, Prz. Antrop., 44/2 (1979), s. 389 - 292.
- Eberle L. 1979, *Zabytki skórzane z fosy Zamku Warszawskiego*, Roczn. Warsz., 15, s. 113 - 123.
- Effertowa J. 1978, *Ostatnie badania nad Słowiańszczyzną starożytną i wczesnośredniowieczną w ZSRR.*, Śl. Ant., 25 (1979), s. 351 - 361.
- Fellmann J. 1979, *Wpływ niewłaściwej interpretacji archeologicznych elementów przetrzennych uzyskanych z pomiarów geodezyjnych na ich kartograficzne ujęcie*, Pom. Ant., 9, s. 181 - 205.
- Firlet J. 1977, *Problematyka badań w zachodniej części wzgórza wawelskiego*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 10 - 11.
- Fontes Archaeologici Posnanienses, Annales Musei Archaeologici Posnaniensis. Vol. 27 (1976), Poznań 1978 (1979), ss. 169.
- Gajewski L., Gurba J. 1977, *Z najnowszych badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem Lubelszczyzny*, Annales Univ. MCS., 32 (1979), Sectio F, Humanoria, s. 47 - 61.
- Gaul J. 1979, *Upięczętnienie wymiany w zachodniej części strefy bałtyckiej w 2 połowie V - VI w. n.e.* Wiad. Num., 23/2, s. 69 - 86.

- Gąssowska E. 1979, *Bizancjum a ziemia północno-zachodnio-słowiańskie we wczesnym średniowieczu*, *Studium Archeologiczne*, Wrocław, ss. 212.
- Gediga B. 1979, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na Ostrówku w Opolu w 1977 r.*, *Śl. Spr. Arch.*, 20, s. 90 - 94.
- Gładkowska-Rzeczycka J. 1978, *Paleopatologia w Polsce*, *Prz. Antrop.*, 44/2 (1979), s. 391 - 398.
- 1979a, *Gęstość występowania niektórych zmian chorobowych w obrębie układu kostnego na przestrzeni tysiącleci*, *Prz. Antrop.*, 44/2 (1979), s. 409 - 415.
- Głowański Z., Przygodzka H. 1978, *Badania metaloznawcze zabytków żelaznych ze Styrmien*, *Sl. Ant.*, 25, (1979), s. 245 - 294.
- Godłowski K. 1978, *Inkrustowany prowincjonalnorzymski trzewik pochwy miecza z Opotowa, woj. częstochowskie*, *Pr. i Mat. MAEŁ.*, 25 (1979), seria archeologiczna, s. 141 - 154.
- 1979, *Z badań nad zagadnieniem rozprzestrzenienia Słowian w V - VII w. n.e.* (Materiały do dyskusji nad podręcznikiem „Pradzieje Polski” na tle porównawczym”), Kraków, ss. 80. Instytut Archeologii UJ.
- Gołembik A. 1979, *Badania archeologiczne na obszarze zamku Jazdowskiego w Warszawie*, *Rocz. Warsz.*, 15, s. 163 - 184.
- Grabarczyk T., Kmiecinski J., Maik J., Walenta K. 1979, *Période romaine en Poméranie*, *Inv. Arch.*, 43, pp. 270 - 272.
- Grodecki R. 1978, *Dzieje Krakowa w wiekach średnich*, *Rocz. Krak.*, 49, (1979), s. 20 - 26.
- Gruszczyńska A. 1979, *Wczesnośredniowieczny miecz z Radymna, woj. przemyski*, *Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1973 - 1975*, Rzeszów, s. 141 - 148.
- Grzesiowski J. 1979, *Inwentaryzacja dawnych wyrobisk kopalni soli w Wieliczce*, *Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab.*, 133, s. 94 - 95.
- Heck R. 1979, *Rec: Kiersnowski R., Życie codzienne na Śląsku w wiekach średnich*, Warszawa 1977, PIW., zam. w: *Śl. Kw. Hist.*, 34/1, s. 116 - 119.
- Hensel W. 1979, *25 lat działalności Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN*, *Nauka Pol.*, 27/1, s. 65 - 87.
- Henslowa M. 1978, *Z badań nad wiedzą ludową o roślinach. IV. Sedum Sp. — Rozchodniki*, *Sl. Ant.*, 25 (1979), s. 295 - 319.
- Hoczyk-Siwkowska S. 1978, *Chronologia ceramiki wczesnośredniowiecznej (VI - IX w.) z Lublina*, *Sl. Ant.*, 25 (1979), s. 189 - 223.
- Horbaez T. J. 1979, *Rec: Józef Kaźmierczyk, Podkowy na Śląsku w X - XIV wieku*, *Studia z dziejów kultury materialnej*, Polska Akademia Nauk — Oddział we Wrocławiu, *Prace Komisji Nauk Humanistycznych*, 9, Wrocław 1978, zam. w: *Kw. HKM.*, 27/1, s. 66 - 68.
- Hunicz A. 1979, *Badania archeologiczne przy kamienicy Służewskich w Bieczu, woj. krosno*, *Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1973 - 75*, Rzeszów, s. 83 - 113.
- Informator Archeologiczny, badania rok 1978, Warszawa 1979, ss. 320.
- Iciek A. 1977, *Na ratunek zabytkom*, *Spr. z posiedz. Kom. Nauk.*, 21/1 (1979), s. 12 - 13.
- Janaszek J. 1979, *Materiał kostny zwierzęcy z wykopalisk w Słupsku*, *Rocz. Akad. Roln.*, 115, *Archeozoologia* 5, s. 19 - 35.
- 1979a, *Szczątki kostne zwierząt dzikich w materiałach z wykopalisk z Człuchowa*, *Rocz. Akad. Roln.*, 115, *Archeozoologia* 5, s. 9 - 18.
- Jasnós S. 1977, *Ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego na wyspie Jezionka Chrzypskiego w woj. poznańskim*, *Fontes Arch. Posn.*, 28 (1979), s. 58 - 62.
- Jażdżewski K. 1979, *Badania nad początkami organizacji wczesnopanstwowych*, *Acta UL.*, 36, seria I, s. 3 - 25.
- Jernigen S., Sobociński M. 1979, *Ogólna charakterystyka materiału kostnego zwierzęcego z wykopalisk w Międzybuziu*, *Rocz. Akad. Roln.*, 115, *Archeozoologia* 5, s. 37 - 61.
- Jodłowski A. 1977, *Kościół romański w Dziekanowicach, woj. krakowskie, w świetle badań archeologicznych lat 1974 - 1975*, *Acta Arch. Carp.*, 17 (1979), s. 231 - 242.

- Kajzer L. 1979, *Ślady obróbki metali nieżelaznych z XIII - XIV w. na zamku w Raciążku koło Ciechocinka*, Kw. HKM., 27/3, s. 365 - 373.
- Kamińska J. 1978, *Próba podsumowania nowszych badań nad grodziskami stożkowatymi*, Pr. i Mat. MAEŁ., 25 (1979), seria archeologiczna, s. 169 - 177.
- Kaszewska E. 1978, *Zabytki celtyckie z cmentarzyska w Zadowicach, woj. kaliskie*, Pr. i Mat. MAEŁ., 25 (1979), seria archeologiczna, s. 179 - 185.
- Kaźmierczyk J. 1978, *Znaki naskalne w górach Śląskich*, Pr. i Mat. MAEŁ., 25 (1979), seria archeologiczna, s. 195 - 203.
- 1979, *Wyniki badań nad górnictwem złota w Górach Opawskich i Karkonoszach uzyskane w 1977 r.*, Śl. Spr. Arch., 20, s. 111 - 118.
- Kaźmierczyk J., Kramarek J., Lasota Cz. 1978, *Badania na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu w 1976 r.*, Sil. Ant., 20 (1979), s. 123 - 167.
- 1979, *Badania na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu w 1977 roku*, Sil. Ant., 21, s. 119 - 182.
- Kaźmierczyk J., Lasota Cz. 1979, *Badania wykopaliskowe na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu w 1977 r.*, Śl. Spr. Arch., 20, s. 83 - 89.
- Kihl-Szymańska E. 1977, *Ratownicze badania archeologiczne prowadzone na terenie zbiornika zalewowego budowy „Wonieść” w latach 1976 - 1978*, Fontes Arch. Posn., 28 (1979), s. 84 - 90.
- Kmieciński J. 1979, *Problem stosunków słowiańsko-germańskich w późnej starożytności i we wczesnym średniowieczu na terenie Pomorza Wschodniego*, Acta UL., 36, seria I, s. 27 - 34.
- Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1979, Bibliografia zawartości za lata 1957 - 1977, Olsztyn, ss. 80.
- Konopka M. 1978, Rec: Rusanowa Irina, *Slawianskije driewnosti VI - VII w. Kultura prażskiego lipa*, Moskwa 1976, zam. w: Arch. Polski, 23/2 (1979), s. 456 - 466.
- 1979, *O działalności archeologicznej służby konserwatorskiej w Polsce*, Ochr. Zab., 32/2, s. 130 - 133.
- Koperski A. 1979, *Cmentarzysko „staromadzarskie” w Przemysłu, (komentarz do wystawy)*, Przemysł, ss. 12.
- 1979a, *Nowe stanowiska archeologiczne w województwie przemyskim*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1973 - 1975, Rzeszów, s. 149 - 155.
- 1979b, *Rezultaty badań na cmentarzysku staromadzarskim w Przemysłu*, w: *Podulniowo-Wschodnia Polska w pierwszym tysiącleciu naszej ery (materiały z sesji naukowej)*, Przemysł, s. 11 - 12.
- Koperski A., Parczewski M. 1977, *Wyniki powierzchniowych badań archeologicznych nad śródkowym Sanem w 1975 roku*, Acta Arch. Carp., 17 (1979), s. 207 - 222.
- Kos J., Wrzesiński J. 1979, Rec: B. Dzieduszycka, *Ze studiów nad wczesnośredniowiecznymi technikami budownictwa obronnego. Umocnienia wczesnośredniowiecznego Kaszowa, województwo wrocławskie*, Sil. Ant., 24, 1977, zam. w: Śl. Kw. Hist., 34/1, s. 115 - 116.
- Kosiorek A. 1979, *Historia badań i znalezisk archeologicznych w województwie skierniewickim*, Roczn. Łódz., 25, s. 247 - 250.
- Kostrzewski B. 1978, *Gród piastowski w Gieczu*, wydanie II nie zmienione, Poznań (1979), ss. 7, Biblioteka Popularnonaukowa Muzeum Archeologicznego w Poznaniu 9.
- Kozieł S. 1977, *Kościół B na Wawelu w świetle odkryć archeologicznych*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 6 - 7.
- 1979a, *Rotunda NP Marii na Wawelu w świetle odkryć archeologicznych*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 7 - 8.
- Kozieł S., Fraś M. 1979, *Stratygrafia kulturowa w rejonie poddominikańskiego kościoła B na Wawelu*, Prace Komisji Archeologicznej Oddziału PAN w Krakowie, 17, ss. 180.

- Kozłowski J. K. 1979, *Uwagi o analogowym modelu etnologicznym w archeologii (przyczynek do dyskusji na przykładzie pierwotnych etapów rozwoju religii)*, *Historyka*, 9, s. 83 - 99.
- Kramarkowe I. 1979, *Osada produkcyjna z okresu wpływów rzymskich w Radwanicach woj. Wrocław, Śl. Ant.*, 21, s. 81 - 100.
- Krause J. 1979, *Badania nad usuwaniem produktów korozji z powierzchni zabytkowych obiektów żelaznych*, *Bibl. Muz. i Ochr. Zab.*, 57, ss. 179.
- Kształtowanie się kultury wczesnopolskiej na Opolszczyźnie*, Materiały ogólnopolskiej sesji naukowej, która odbyła się 23 maja 1978 r. w Opolu, Opole, 1979, ss. 158.
- Kubiak S. 1979, *Znaleziska monet rzymskich z Mazowsza i Podlasia*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk, ss. 89.
- 1978, *Znaleziska monet greckich z obszaru Polski*, *Wiad. Num.* 22 (1979) z. 3 - 4, s. 190 - 217.
- Kunisz A. 1979, *Rola pieniędza w życiu ekonomicznym ludów zamieszkujących ziemie południowo-wschodniej Polski w pierwszej połowie pierwszego tysiąclecia naszej ery*, w: *Południowo-Wschodnia Polska w pierwszym tysiącleciu naszej ery* (materiały z sesji naukowej), *Przemyśl*, s. 3 - 8.
- Kunysz A. 1979, *Osadnictwo wczesnośredniowieczne ziemi przemyskiej w świetle najnowszych badań*, w: *Południowo-Wschodnia Polska w pierwszym tysiącleciu naszej ery* (materiały z sesji naukowej), *Przemyśl*, s. 9 - 10.
- Kurnatowska Z. 1978, *Uwagi na temat agrotechniki słowiańskiej w drugiej połowie I tysiąclecia n.e.*, *Pr. i Mat. MAEŁ.*, 25 (1979), seria archeologiczna, s. 221 - 229.
- Kurnatowski S. 1978, *Funkcja analizy osadniczej w procesach badawczych nauk geograficznych i historyczno-społecznych ze szczególnym uwzględnieniem archeologii i prehistorii*, *Prz. Arch.*, 26 (1979), s. 147 - 187.
- Lasota Cz., Pawłowski A. 1979, *Badania wykopaliskowe na Olbinie we Wrocławiu w 1977 r.*, *Śl. Spr. Arch.*, 20, s. 99 - 103.
- Lasota Cz., Rozpędowski J. 1979, *Wyniki badań wykopaliskowych w kościołach św. Jakuba i św. Wawrzyńca oraz św. Elżbiety we Wrocławiu*, *Śl. Spr. Arch.*, 20, s. 104 - 110.
- Leciejewicz L. 1978, *Limes karoliński — rubież dwóch stref kulturowych*, *Śl. Ant.*, 25 (1979), s. 49 - 61.
- 1978a, *Niektóre problemy początków państw u Słowian Zachodnich i w Skandynawii w świetle archeologii*, *Pr. i Mat. MAEŁ.*, 25 (1979), seria archeologiczna, s. 231 - 238.
- 1979, *Kupcy we wczesnośredniowiecznych miastach nadbałtyckich w świetle archeologii*, *Pom. Ant.*, 8, s. 57 - 72.
- 1979a, *Normanowie*, *Kultura Europy Wczesnośredniowiecznej*, 8, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk, ss. 210.
- Lemberger M., Mazurowski R. 1977, *Wyniki badań magnetycznych na wybranych stanowiskach archeologicznych w rejonie projektowanego zbiornika wodnego — Jeziorsko*, *Spr. z posiedz. Kom. Nauk.*, 21/1 (1979), s. 14.
- Leśny J. 1979, *Rec.: Gród wczesnośredniowieczny w Łądzie nad środkową Wartą*, materiały z seminarium nt. *Badania archeologiczne w Łądzie, próby interpretacji przynależności plemiennej i funkcji grodu*, 26 i 27 VI 1974, red. W. Błaszczyk, *Biblioteka Fontes Archaeologici Posnanienses*, 4, Poznań 1978, zam. w: *Kw. HKM.*, 27/1, s. 61 - 65.
- Lodowski J. 1979, *Rec.: Kaźmierzyk J., Macewicz K., Wuszkan S., Studia i materiały do osadnictwa Opolszczyzny wczesnośredniowiecznej*, Opole 1977, zam. w: *Śl. Kw. Hist.*, 34/1, s. 113 - 114.
- 1979a, *Rec.: J. Kaźmierzyk, Podkowy na Śląsku w X - XIV wieku* (Studia z dziejów Kultury Materialnej), *Polska Akademia Nauk — Oddział we Wrocławiu, Prace Komisji Nauk Humanistycznych* 9, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1978, zam. w: *Śl. Kw. Hist.*, 34/1, s. 149 - 150.

- Lodowski J., Wachowski K. 1979, *Z badań nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym w rejonie masywu Ślęży*, Śl. Spr. Arch., 20, s. 69 - 73.
- Łęczycki S. 1979, *Sprawozdanie z badań powierzchniowo-weryfikacyjnych przeprowadzonych w dorzeczu dolnej Ślęży przez studentów kierunku archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego w 1977 r.*, Śl. Spr. Arch., 20, s. 123 - 126.
- Łojko J. 1979, Rec.: L. Kajzer, *Uzbrojenie i ubiór rycerski w średniowiecznej Małopolsce w świetle źródeł ikonograficznych*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1976; Z. Wawrzonowska, *Uzbrojenie i ubiór rycerski Piastów Śląskich od XII do XIV wieku*, Łódź 1976, zam. w: Stud. Źródł., 24, s. 235 - 237.
- Łowmiański H. 1979, *Religia Słowian i jej upadek (w. VI - XII)*, Warszawa, ss. 433.
- Łuka A., Łuka L. J. 1979, *Bibliografia polskiej archeologii pradziejowej i wczesnośredniowiecznej Pomorza Wschodniego za lata 1970 - 1973*, Pom. Ant., 9, s. 307 - 324.
- 1979a, *Bibliografia polskiej archeologii pradziejowej i wczesnośredniowiecznej Pomorza Wschodniego za lata 1974 - 1976*, Pom. Ant., 9, s. 325 - 344.
- Łuka L. J. 1979, *Ćwierćwiecze działalności Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, (1953 - 1978)*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 133, s. 78 - 80.
- 1979a, Rec.: Haftka M., *Pradzieje Dolnego Powiśla*, Przewodnik po stałej wystawie archeologicznej, Toruń 1976, zam. w: Pom. Ant., 9, s. 345 - 348.
- Maciaszek J. 1979, *Nowoczesna fizyka wspomaga numizmatykę*, Biul. Num., 8 (146), s. 155 - 157.
- Madyda R., Tunia K. 1977, *Wstępne sprawozdanie z badań w Moszczenicy Wyżnej, woj. nowosądeckie, stan. A*, Acta Arch. Carp., 17 (1979), s. 181 - 182.
- Maik J. 1976, *Tkaniny wykopaliskowe z cmentarzyska w Gronowie, woj. koszalińskie, Mat. Zachpom.*, 22 (1979), s. 111 - 121.
- Makiewicz T. 1978, *Z badań nad osadnictwem kultury przeworskiej na terenie zachodniej części Kujaw, rejon Jeziora Pakoskiego*, Sl. Ant., 25, (1979), s. 1 - 48.
- 1979, *Próba interpretacji kultowej budowli o charakterze sakralnym odkrytej w Janikowie*, Spr. PTPN., 95 z 1977 r., Wydział Historii i Nauk Społecznych, s. 3 - 5.
- Maksymiuk A. 1979, Rec.: Kramarek J., *Polska sztuka przedpiastowska*, Wrocław 1975, zam. w: Pom. Ant., 8, s. 381 - 383.
- Mamzer H. 1978, *Technologia produkcji przedmiotów żelaznych ze Styrmien nad Jantrą w Bułgarii*, Sl. Ant., 25 (1979), s. 225 - 243.
- Marcinkian A. 1978, *Cmentarzysko w Grzmiącej woj. Zielona Góra z II/III w. n.e.*, Sil. Ant., 20 (1979), s. 87 - 108.
- Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim, Podgrodzie*, Praca zbiorowa pod redakcją Jana Żaka, Polskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Wydział Historii i Nauk Społecznych, Prace Komisji Archeologicznej 10, Warszawa—Poznań 1979, ss. 307.
- Molenda D. 1979, Rec.: Szwagrzyk F., Knapik S., Saładziak A., *2000 lat hutnictwa żelaza na ziemiach polskich*, zam. w: Kw. HKM., 27/1, s. 56 - 58.
- Molenda O. 1979, *Zwierzęce szczątki kostne z okresu wpływów rzymskich z wykopalisk w Dobrzemiu Małym woj. opolskie*, Roczn. Akad. Roln., 115, Archeozoologia 5, s. 63 - 69.
- Morawiecki L. 1977, *Monety rzymskie z okolic Nowego Sącza*, Acta Arch. Carp., 17 (1979), s. 171 - 180.
- Mucha E. 1978, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Inowrocławiu, Analiza antropologiczna*, Prz. Antrop. 44/2 (1979), s. 373 - 396.
- Nadolski A. 1979, *Badania nad uzbrojeniem średniowiecznym prowadzone w łódzkim środowisku archeologicznym w latach 1945 - 1975*, Acta UL., 36, seria 1, s. 65 - 71.
- Natkaniec-Frasicwa J. 1978, *Monety Władysława Łokietka znalezione w Krakowie na Wawelu*, Wiad. Num., 22 (1979), nr. 3 - 4, s. 220 - 223.
- Niżnik J. 1977, *Najnowsze odkrycia archeologiczne na Wawelu*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 25 - 26.

- Nogalski S. 1979, *Resztki kostne ptaków w materiale wykopaliskowym z badań sondazowych w Kamieniu Pomorskim*, Roczn. Akad. Roln., 115, Archeozoologia 5, s. 71 - 80
- 1979a, *Szczątki kostne ptaków w zwierzęcym materiale wykopaliskowym z wczesnośredniowiecznego stanowiska nr 1 w Gorzędzieju*, Roczn. Akad. Roln., 115, Archeozoologia 5, s. 81 - 88.
- Nowakowski A. 1979, *Badania nad początkami miast*, Acta UL., 36, seria 1, s. 53 - 64.
- Odyniec W. 1979, *Rec.: Historia Pomorza t. 2. Do roku 1815, cz. 1*, Poznań 1976, zam. w: Roczn. Elbl., 8, s. 391 - 394.
- Olczak J. 1978, *Zakres przydatności archeologicznych badań terenowych dla studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem (na przykładzie badań prowadzonych na Pomorzu środkowym)*, Pr. i Mat. MAEL., 25 (1979), seria archeologiczna, s. 285 - 291.
- Ostoja-Zagórski J., Posern-Zieliński A. 1977, *Problemy wykorzystywania analogii etnograficznych w archeologii i prehistorii*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 1 - 2.
- Parafiniuk M., Wdowiak J. 1978, *Zmiany chorobowe kości z cmentarzyska w Cedyni (XI - XIII w.)*, Prz. Antrop., 44/2 (1979), s. 417 - 425.
- Parczewski M. 1979, *Badania archeologiczne na stanowisku 16 w Bachórze gm. Dynów, woj. Przemysł*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1973 - 1975, s. 135 - 141.
- 1979a, *Badania poszukiwawcze w rejonie kotłiny Dynowskiej*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch. za lata 1973 - 1975, s. 156 - 161.
- 1979b, *Wyniki badań archeologicznych w rejonie Dubiecka woj. Przemysł (lata 1977 - 1978)*, Mat. i Stud. Muz. Muzeum Okręgowego w Przemyśle, 2, s. 93 - 123.
- 1979c, *Z badań nad osadnictwem prehistorycznym i wczesnośredniowiecznym w Bachórze gmina Dynów, woj. Przemysł*, w: *Południowo-Wschodnia Polska w pierwszym tysiącleciu naszej ery*, (materiały z sesji naukowej), Przemysł, s. 15.
- Perzyna B., Stopa J. 1978, *Ocena stanu wyrostka zębodołowego u wczesnośredniowiecznych Słowian z Cedyni*, Prz. Antrop., 44/2 (1979), s. 433 - 439.
- Perzyńska-Holasowa M. 1978, *Przegląd prac polskich dotyczących Słowiańszczyzny starożytnej i wczesnośredniowiecznej na podstawie publikacji z 1976 r.*, Sl. Ant., 25 (1979), s. 320 - 350.
- Pianowski Z. 1977, *Umocnienia obronne w rejonie VII Wawelu nad Smoczą Jamą*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 11 - 12.
- Piaskowski J. 1979, *Badania metaloznawcze starożytnych przedmiotów żelaznych z Kietrza i Sulkowa woj. Opole*, Sil. Ant., 21, s. 69 - 79.
- Piekarczyk S. 1979, *Mitologia germańska*, Warszawa, ss. 233, Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe 2.
- Piontek J. 1978, *Wyniki badań antropologicznych grobów ciałopalnych cmentarzyska w Grzmiącej*, Sil. Ant., 20 (1979), s. 109 - 113.
- 1979, *Biologia człowieka w studiach archeologicznych i etnograficznych*, Prz. Antrop., 45, z. 1 - 2, s. 148 - 152.
- Podgórski J. 1979, *Głos w sprawie archeologicznego zdjęcia Polski*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab., 133, s. 91 - 93.
- Polish Archaeological Abstracts, Vol. 9, Abstracts 1/79-275/79, Praca zbiorowa pod red. A. Dymaczewskiego, Wrocław 1979.
- Powierski J. 1979, *Goryń, z badań nad słowiańską przeszłością Pomezanii*, Pom. Ant., 9, s. 135 - 180.
- 1979a, *Rec.: Haftka Mieczysław, Elbląg we wczesnym średniowieczu i problem lokalizacji Truso*, Pom. Ant. 6, 1975, zam. w: Roczn. Elbl., 8, s. 402 - 405.
- Prus O. 1979, *Chata z okresu późnorzymskiego na stanowisku 2A w Zarzycy gm. Łagiewniki, woj. Wrocław*, Sil. Ant., 21, s. 101 - 117.
- Przylipiak S. 1978, *Narząd życia średniowiecznej ludności Suraza (gmina Łapy)*, Prz. Antrop., 44/2 (1979), s. 447 - 450.

- Pyżuk N., Makowski A., Kuśnierz G. 1978, *Badania grup krwi narzędziem poznawczym nauk biologicznych i humanistycznych*, Arch. Polski, 23/2 (1979), s. 235 - 254.
- Radwański K. 1978, *Niektóre obserwacje dotyczące współzależności między osadnictwem, fortyfikacjami wczesno- i późnośredniowiecznymi a pierwotną geomorfologią obszaru Krakowa*, Pr. i Mat. MAEŁ., 25 (1979), seria archeologiczna, s. 327 - 343.
- Reguła K. 1979, *Materiały kultury lateńskiej z Barycza na stanowisku VII*, Acta Arch. Carp., 19, s. 147 - 159.
- Romanow K. 1978, *Wyniki badań na Starym Mieście we Wrocławiu, Wykop I, część I: Obróbka żelaza*, Sil. Ant., 20 (1979), s. 169 - 216.
- 1979, *Wyniki badań na Starym Mieście we Wrocławiu, (Wykop I)*, Sil. Ant., 21, s. 183 - 238. Część II, *Obróbka skóry*.
- Romiński W. 1979, *Badania archeologiczne na terenie Nysy w 1977 r.*, Śl. Spr. Arch., 20, s. 119 - 122.
- Rozenkranz E. 1979, *Spoleczeństwo i państwo Polan od wydarzeń gnieźnieńskich do koronacji Bolesława Chrobrego z uwzględnieniem wyników badań nad historią pieniądza*, Pom. Ant., 9, s. 61 - 134.
- Rozen-Przeworska J. 1979, *Spadek po Celtach*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 156, PTAIN, Popularnonaukowa Biblioteka Archeologiczna, 20.
- Rożnowski F. 1976, *Materiały kostne z cmentarzyska kurhanowego z okresu wpływów rzymskich w Gronowie*, Mat. Zachpom., 22 (1979), s. 97 - 110.
- Russocki S. 1979, Rec.: *Dzieje Pomorza Nadwiślańskiego od VII wieku do 1945 roku*, Gdańsk 1978, zam. w: Nowe Książki, nr 13, s. 87 - 88.
- 1979a, Rec.: Szymański W., *Awarzy*; Dąbrowska E., *Węgrzy*, Wrocław 1979, zam. w: Nowe Książki nr. 21, s. 63 - 67.
- Rydzewski J. 1977, *Aus den Studien über die Konzentrierung und Zerstreung von Besiedlungsspuren in archäologischen Siedlungsforschungen*, Acta Arch. Carp., 17 (1979), s. 275 - 287.
- Schramm Z. 1979, *Szczątki kostne ssaków dzikich z wykopalisk w Kruszwicy (stanowisko 5)*, Roczn. Akad. Roln., 115, Archeozoologia 5, s. 89 - 100.
- Smuda H. 1979, Rec.: *Grodziska Mazowsza i Podlasia (w granicach dawnego województwa warszawskiego)*, Wrocław 1976, zam. w: Roczn. Maz., 7, s. 331 - 332.
- Sobociński M. 1978, *Zwierzęce szczątki kostne z osady okresu wpływów rzymskich w Kietlowie woj. Leszno*, Sil. Ant., 20, (1979), s. 115 - 122.
- 1979, *Bóbr (Castor fiber L 1758) i zając (Lepus europaeus Polles, 1778) z wczesnośredniowiecznego Santoka*, Roczn. Akad. Roln., 115, Archeozoologia 5, s. 149 - 162.
- 1979a, *Materiał kostny zwierzęcy z osad późnego podokresu lateńskiego w Dzbądzku i Kuninie*, Roczn. Akad. Roln., 115, Archeozoologia 5, s. 129 - 141.
- 1979b, *Szczątki zwierzęce z wczesnośredniowiecznej osady w Skęczniewie woj. konińskie*, Roczn. Akad. Roln., 115, Archeozoologia 5, s. 121 - 127.
- 1979c, *Szczątki kostne wczesnośredniowiecznego dzika (Sus scrofa L., 1758) z wykopalisk w Santoku*, Roczn. Akad. Roln., 115, Archeozoologia 5, s. 143 - 148.
- 1979d, *Zwierzęce szczątki kostne z wykopalisk w Tądowie Górnym*, Roczn. Akad. Roln., 115, Archeozoologia 5, s. 113 - 119.
- 1979e, *Zwierzęce szczątki kostne z osady z przelomu epoki brązu i żelaza oraz z osady otwartej i grodzisk wczesnośredniowiecznych Pomorza Wschodniego*, Pom. Ant., 9, s. 251 - 293.
- 1979f, *Zwierzęce szczątki kostne z grodziska wczesnośredniowiecznego w Junkrowach (Skarszewach)*, Pom. Ant., 9, s. 221 - 232.
- Sołowiej D. 1977, *Etapy ewolucji krajobrazu pierwotnego okolic Jeziora Czeszewskiego, woj. pilskie*, Fontes Arch. Posn., 28 (1979), s. 45 - 55.
- Stopa J., Perzyna B. 1978, *Próchnica zębów i jej powikłania u wczesnośredniowiecznych Słowian z Cedynii*, Pr. Antrop., 44/2 (1979), s. 441 - 446.

- Strzyżewski Cz., Żurawski Z. 1977, *Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych w rejonie Trzcianki, w woj. pilskim w 1976 r.*, Fontes Arch. Posn., 28 (1979), s. 76 - 83.
- Suchodolski S. 1979, *Karoliński system monetarny i jego recepcje w Europie wczesnośredniowiecznej*, Prz. Hist., 70/1, s. 15 - 26.
- Sulimirski T. 1978, *Wenetowie w Alpach*, Pr. i Mat. MAEŁ., 25, seria archeologiczna, s. 357 - 370.
- 1979, *Sarmaci*, Warszawa, ss. 246, PIW.
- Szafranski W. 1979, *Pradzieje religii w Polsce*, Warszawa, ss. 422, Iskry.
- 1979a, Rec.: Kazimierz Radwański, *Kraków przedlokacyjny. Rozwój przestrzenny*, Kraków 1975, zam. w: Pom. Ant., 8, s. 385 - 394.
- 1979b, Rec.: John Coles, *Archeologia doświadczalna*, Warszawa 1977, zam. w: Pom. Ant., 9, s. 360 - 366.
- Szumło J., Gładkowska-Rzeczycka J., Szwagrzykowski W. 1978, *Znaczenie badań radiologicznych w paleopatologii*, Prz. Antrop., 44/2 (1979), s. 399 - 407.
- Szymański W. 1978, Rec.: Leciejewicz Lech, *Stowiańszczyzna Zachodnia*, Kultura Europy Wczesnośredniowiecznej, 2, Wrocław 1976, zam. w: Arch. Polski, 23/2, s. 466 - 474.
- Szymański W., Dąbrowska E. 1979, *Awarzy. Węgrzy*, Kultura Europy Wczesnośredniowiecznej, 5, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, ss. 259.
- Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, Wrocław, 20, 1979, s. 126.
- Śledzik-Kamińska H. 1979, *Wstępne wyniki badań wykopaliskowych na wczesnośredniowiecznych cmentarzyskach kurhanowych w Będkowicach k. Sobótki, woj. wrocławskie i w Białogórze k. Zgorzelca, woj. jeleniogórskie uzyskane w 1977 r.*, Śl. Spr. Arch., 20, s. 74 - 78.
- Świechowska A. 1979, *Nowe materiały do historii budowy zamku królewskiego w Warszawie*, Roczn. Warsz., 15, s. 85 - 104.
- Tazbir J., Biskup M. 1979, Rec.: Śląski K., *Tysiąclecie polsko-skandynawskich stosunków kulturalnych*, Wrocław 1977, zam. w: Zap. Hist., 44/2, s. 106 - 111.
- Tunia K. 1977, *Archeologiczne zdjęcie terenu polskiej części dorzecza Popradu*, Acta Arch. Carp., 17, (1979), s. 183 - 206.
- Wachowska B. 1979, *Wyniki badań wykopaliskowych w rejonie zamku w Rogowie Opolskim gm. Krapkowice w 1977 r.*, Śl. Spr. Arch., 20, s. 95 - 98.
- Waluszewska-Bubień A. 1979, *Resztki kostne fauny ptasiej w materiale wykopaliskowym podgrodzia w Bninie, byłym pow. Śrem (stanowisko 2B)*, Roczn. Akad. Roln., 115, Archeozoologia 5, s. 163 - 177.
- Wałowy A. 1979, *Późnośredniowieczne garncarstwo krakowskie w świetle źródeł archeologicznych*, Mat. Arch., 19, ss. 151.
- Wapińska A. 1979, *Badania sondazowe na wczesnośredniowiecznym grodzisku w Pelplinie-Maciejowie, stan. 2*, Pom. Ant., 9, s. 233 - 249.
- Wasylikowa K. 1977, *Wyniki badań botanicznych w rejonie X na Wawelu*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 20 - 21.
- Wędzki A. 1978, *Ze studiów nad rezydencjami możnowładczymi i rycerskimi na ziemiach polskich w XI - XII wieku*, Śl. Ant., 25, (1979), s. 173 - 188.
- 1979, *Ze studiów nad grodem i kasztelanią w Przemęcie*, St. i Mat. do dziej. Wlkp. i Pom., (25), 13/1, s. 189 - 204.
- Wielowiejski J. 1978, *Początki napływu rzymskich importów przemysłowych do ziem zadunajskich*, Pr. i Mat. MAEŁ., 25, seria archeologiczna, s. 395 - 403.
- Wiertstakow A. 1979, Rec.: Mikołajczyk Andrzej, *Naczynia datowane skarbanami monet XIV - XVII w. na ziemiach polskich*, zam. w: Kw. HKM, 27/3, s. 394 - 397.
- Wojciechowska H. 1978, *Z badań podziemi ratusza w Gliwicach*, Zesz. Gliw., 13 (1979), s. 247 - 249.

- Wołągiewicz M. D. 1976, *Materiały do bibliografii archeologii polskiej Pomorza Zachodniego za 1975 r.*, Mat. Zachpom., 22, (1979), s. 225 - 230.
- Wołągiewicz R. 1976, *Cmentarzysko kultury wielbarskiej w Gronowie w świetle badań w latach 1973 - 1976*, Mat. Zachpom., 22 (1979), s. 71 - 95.
- Zakrzewska-Kleczewska J. 1977, *Monety fałszywe znalezione w skarbie z XI w. w Sochaczewie*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 2 - 4.
- Zaplecze gospodarcze Konwentu OO. Franciszkanów w Inowrocławiu od połowy XIII w. do połowy XV w.*, Praca zbiorowa pod redakcją Aleksandry Cofty-Broniewskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, seria archeologiczna 15, Poznań 1979, ss. 187.
- Zbiernski A. 1978, *Struktura zawodowa, społeczna i etniczna ludności Gdańska w IX - XIII wieku*, Pr. i Mat. MAEŁ., 25 (1979), seria archeologiczna, s. 415 - 429.
- Zeylandowa M. 1977, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych prowadzonych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Łądzie, woj. konińskie w 1976 r.*, Fontes Arch. Posn., 28 (1979), s. 94 - 96.
- Zielińska-Durda M. 1979, *Osada wczesnośredniowieczna w Lesku, woj. Krosno*, Mat. i Spr. Rzesz. Ośr. Arch., za lata 1973 - 1975, Rzeszów, s. 61 - 81.
- Zoll-Adamikowa H. 1977, *Pochówek naziemny Słowian w świetle źródeł pisanych*, Spr. z Posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 22 - 23.
- 1977a, *Konstrukcje drewniane w ciałopalnych kurhanach Słowiańszczyzny, Typy — zasięgi — funkcja*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 23 - 25.
- 1977b, *Typy konstrukcji drewnianych w słowiańskich kurhanach ciałopalnych*, Acta Arch. Carp., 17 (1979), s. 73 - 119.
- 1979, *Wczesnośredniowieczne cmentarzyska ciałopalne Słowian na terenie Polski, Cz. II, -Analiza, wnioski, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk*, ss. 315.
- Żabiński Z. 1977, *Pieniądz na ziemiach polskich w czasach prahistorycznych*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 8 - 9.
- Żak J. 1978, *Paciory szklane z wyobrażeniem twarzy ludzkiej i wzorem szachownicowym z północnej Europy*, Pr. i Mat. MAEŁ., 25 (1979), seria archeologiczna, s. 431 - 435.
- 1979, *Frankijskie elementy kulturowe w kulturze protopolskiej (V/VI - IX w.)*, Pom. Ant., 8, s. 43 - 56.
- Żaki A. 1977, *O stratygrafii archeologicznej Wawelu*, Spr. z posiedz. Kom. Nauk., 21/1 (1979), s. 4 - 5.

REVUE DES TRAVAUX POLONAIS SUR LES PEUPLES SLAVES
DE L'ANTIQUITÉ ET DU HAUT MOYEN ÂGE. PUBLICATIONS PARUES EN
1979

par

MARIA PERZYŃSKA-HOLASOWA (Poznań)

Résumé

L'article passe en revue les publications récentes portant sur l'histoire et la culture des Slaves occupant le territoire de la Pologne dans l'Antiquité et au haut moyen âge. On y a réuni des comptes rendus des fouilles archéologiques, des monographies des sites explorés ainsi que des études présentant toutes sortes de matériaux provenant de fouilles. On y a présenté également des travaux et des articles portant sur diverses questions,

telles que certains problèmes méthodologiques, économiques et ethniques (héritage de la civilisation celtique, civilisation géto-gévide, expansion des Slaves aux IVe - VIe siècles et sa chronologie), des problèmes liés à la division des civilisations (distinction de groupes culturels différents à l'époque des influences romaines), à la formation de l'Etat et de ses divisions territoriales, à la naissance des villes, aux contacts culturels (entre autres slavo-byzantins et slavo-francs), enfin à la religion primitive et à ses manifestations dans le rite funéraire. L'article est complété par une bibliographie établie dans l'ordre chronologique.